

Signe Martišūne

VALODAS LIETOJUMS
LATVIJAS
ELEKTRONISKAJOS
MEDIJOS: LIKUMDOŠANA
UN PRAKSE

UDK 811.174:004(094)

Ma 714

Pētījums sagatavots Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS Sabiedriskās politikas analīzes stipendiātu programmas ietvaros, ko finansē Sorosa fonds – Latvija, Atvērtās sabiedrības institūta Juridiskās Iniciatīvas programma (*Open Society Institute Justice Initiative Program; JI*) un Pašvaldību un valsts pārvaldes reformu iniciatīvu programma (*Local Government and Public Service Reform Initiative; LGI*).

Par faktu precizitāti atbild autore.

Izdevums latviešu un angļu valodā pieejams internetā: www.politika.lv

Māksliniece SOLVITA OZOLA

Redaktore IEVA JANAITE

Konsultants:

Prof. STĪVENS HEINEMANS, Vanderbilta universitāte, ASV

© Signe Martišūne, Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, teksts, 2004

© Izdevniecība "Nordik", mākslinieciskais iekārtojums, 2004

ISBN 9984-751-45-7

KOPSAVILKUMS

Kad Latvija atguva neatkarību, viens no svarīgākajiem uzdevumiem bija latviešu valodas kā vienīgās oficiālās valsts valodas pozīciju nostiprināšana. Radio un televīzijas jomā tas tika veikts, ieviešot svešvalodu lietošanas ierobežojumus gan komerciālo, gan sabiedrisko raidorganizāciju darbībā.

Radio un televīzijas likums strikti ierobežoja raidlaika apjomu svešvalodās komerciālo radio un televīzijas organizāciju programmās, nosakot, ka raidlaika apjoms svešvalodās nedrīkst pārsniegt 25%.¹ Tas nozīmē, ka līdz šim nebija iespējams izveidot krievu, ukraiņu, poļu, lietuviešu, čigānu vai angļu valodā raidošu radiostaciju vai televīzijas kanālu, kas informētu par Latvijas norisēm un izklaidētu mūsu valstī dzīvojošo citu tautību pārstāvjus viņu dzimtajā valodā. Šādai radiostacijai vai televīzijas kanālam 75 % no sava raidlaika obligāti bija jāvelta raidījumiem latviešu valodā.

Nozīmīgs pavērsiens notika 2003. gada 5. jūnijā, kad ar Satversmes tiesas spriedumu likuma norma, kas ierobežo svešvalodu lietošanu komerciālo raidorganizāciju programmās, tika atzīta par spēkā neesošu.² Satversmes tiesa konstatēja, ka valodas ierobežojumi komerciālo raidorganizāciju programmās neatbilst Satversmes 100. pantam par vārda brīvību un ka demokrātiskā sabiedrībā šādus ierobežojumus nevar uzskatīt par nepieciešamiem un samērīgiem.

Turpmākajā politikas veidošanas procesā Saeimai, caurskatot novecojušās Radio un televīzijas likuma normas attiecībā uz valodas lietojumu, ir svarīgi ņemt vērā, ka valodu lietošanas ierobežojumi komerciālo raidorganizāciju programmās nav pieļaujami. Taču ir iespējams izmantot citas metodes, kas balstītos uz informācijas pieejamību auditorijai un nevis uz valodas lietošanas ierobežojumiem. Piemēram, Nacionālajai radio un

---

¹ Radio un televīzijas likums, 19. panta 5. daļa. Satversmes tiesas spriedumu, ar kuru šī likuma norma tika atzīta par spēkā neesošu, sk. 1. pielikumā.

² Sk. 1. pielikumu: Satversmes tiesas spriedums par valodas ierobežojumu komerciālajām raidorganizācijām neatbilstību Satversmei.

televīzijas padomei, uzraugot komerciālo raidorganizāciju darbību, būtu jāpievērš lielāka uzmanība, lai komerciālo raidorganizāciju programmās pēc iespējas vairāk parādītos ziņu un informatīvie raidījumi par Latvijas aktualitātēm, kā arī lai nenotiktu neatļauta citu valstu programmu retranslācija.

Attiecībā uz sabiedriskajām raidorganizācijām, Latvijas Radio un Latvijas Televīziju, svešvalodu lietošanas ierobežojumi vēl arvien ir spēkā. Radio un televīzijas likums noteic, ka Latvijas Radio un Latvijas Televīzijas pirmajā izplatīšanas tīklā raidījumi tiek veidoti tikai valsts valodā, bet otrā izplatīšanas tīkla programmā 20% no gada raidlaika var atvēlēt raidījumiem valsts mazākumtautību valodās.³

Sabiedrisko raidorganizāciju otrā izplatīšanas tīkla programmu uzdevums ir veicināt integrāciju un veidot raidījumus, kas atbalsta mazākumtautību intereses saglabāt un attīstīt savu kultūru. Šo uzdevumu īstenošana tiek ierobežota, ja tiem atvēlēti tikai 20% raidlaika.

Līdzšinējā valodas politika elektroniskajos sabiedrības saziņas līdzekļos lielāku uzmanību pievērš formai – valodai un nevis saturam. Šī politika ierobežo konkrētu valodu lietošanu – pretēji tam, lai pievērstu uzmanību raidījumu saturam un būtībai.

Lai gan latviešu valodas zināšanu līmenis Latvijā dzīvojošo mazākumtautību vidū pieaug, latviski raidīto televīziju un radio programmu popularitāte šajā auditorijā nepaliek salīdzinājumā ar 1999. gada datiem mazākumtautību auditorija latviešu televīzijas programmām ir kļuvusi par 6% procentiem mazāka, arī radio staciju auditorijas daļa, salīdzinājumā ar 1998. gada datiem, ir sarukusi par 7%.⁴

Tātad ir iespējams secināt, ka ar latviešu valodas zināšanām nepietiek, lai piesaistītu citu tautību skatītājus un klausītājus programmām latviešu valodā un veidotu kopīgu izpratni par notikumiem Latvijā. Tāpēc mediju politikas veidošanā ir jāpievērš lielāka uzmanība, lai informācija tiktu sniegta skatītājiem un klausītājiem pieejamā, saprotamā veidā – valodā, kurā auditorija vēlas to dzirdēt.

³ Radio un televīzijas likums, 62. panta 3. daļa.

⁴ Aptaujas dati "Valoda". Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001. gada novembris – 2002. gada janvāris, 10. lpp.

SATURS

Kopsavilkums	5
Ievads	9
1. nodaļa. Valoda, mediji un sabiedrības integrācijas politika	11
1.1. Valodu situācija Latvijā	11
1.2. Radio un televīzijas auditoriju raksturojums	13
1.3. Sabiedrības integrācijas politika informācijas līdzekļu jomā	17
1.4. Secinājumi	19
2. nodaļa. Sabiedrisko raidorganizāciju loma sabiedrības integrācijā	21
2.1. Sabiedrisko raidorganizāciju darbības principi	21
2.2. Nacionālais pasūtījums	23
2.3. Sabiedrisko raidorganizāciju darbība	25
2.3.1. Latvijas Televīzija	25
2.3.2. Latvijas Radio	26
2.4. Secinājumi	28
3. nodaļa. Valodas ierobežojumi komerciālajām raidorganizācijām	31
3.1. Likumdošanas analīze	31
3.2. Politikas īstenošanas analīze	38
3.2.1. Nacionālās radio un televīzijas padomes sastāvs	38
3.2.2. Valodas ierobežojumu kontrole	40
3.3. Komerčiālo raidorganizāciju darbība	44
3.3.1. Radio raidorganizācijas	44
3.3.2. Televīzijas raidorganizācijas	47
3.3.3. Kabeļtelevīzijas	51
3.4. Citu valstu pieredze	52
3.5. Secinājumi	53
Ieteikumi	55

Pielikumi

1. pielikums. Satversmes tiesas spriedums par valodas ierobežojumu komerciālajām raidorganizācijām neatbilstību Satversmei 57
2. pielikums. Valsts programmas “Sabiedrības integrācija Latvijā” apakšnodaļa “Sabiedrības informācijas līdzekļi” 67
3. pielikums. Latvijas Televīzijas programmu apraides zonas 70
4. pielikums. Latvijas Radio programmu apraides zonas 72

Literatūras un avotu saraksts . . . . . 75**Izceltā informācija**

1. informācija. Nacionālā pasūtījuma uzdevumi 23
2. informācija. NRTP sankciju veidi 40
3. informācija. Fragments no NRTP apstiprinātās Elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu attīstības nacionālās koncepcijas 2003. – 2005. gadam 43
4. informācija. Radio “Business & Baltija” 46
5. informācija. Televīzija “TV5–Rīga” 50

Tabulu saraksts

1. tabula. Radio programmu auditorijas sadalījums (%) Latvijā 14
2. tabula. Radio programmu auditorijas sadalījums (%) pēc tautības 15
3. tabula. TV programmu auditorijas sadalījums (%) Latvijā 16
4. tabula. TV auditorijas sadalījums (%) pa kanāliem pēc tautības 16
5. tabula. Informācija par Latvijas Radio programmu “Doma laukums” 27
6. tabula. Satversme, starptautiskās un Eiropas cilvēktiesību normas attiecībā uz vārda brīvību. 34
7. tabula. Starptautiskās un Eiropas cilvēktiesību normas attiecībā uz minoritāšu valodas lietošanu 36
8. tabula. NRTP pieņemtās sankcijas par valodas proporcijas neievērošanu. 41
9. tabula. Licencētās raidorganizācijas 44
10. tabula. Radio raidorganizāciju norādītais raidlaika apjoms svešvalodā 45
11. tabula. Televīzijas raidorganizāciju norādītais raidlaika apjoms svešvalodā 48
12. tabula. Krievijas televīziju abonentu skaits 51
13. tabula. TV *Polonia* abonentu skaits. 51

IEVADS

Apstiprinot Valsts programmu “Sabiedrības integrācija Latvijā”⁵, integrācijas politika kļūva par vienu no Latvijas iekšpolitikas prioritātēm. Integrācija ir etnisko grupu iekļaušanās vienotā valstiskās jeb politiskās kultūras telpā. Vienlaikus integrācija nodrošina katras grupas nacionālās kultūras saglabāšanu un attīstību.

Šādas politiskās kultūras telpas veidošanā būtiska loma ir masu saziņas līdzekļiem, kas sekmē kopīgu vērtību veidošanos un stiprina iedzīvotāju nacionālo identitāti, kā arī veicina starpkultūru komunikācijas iespējas, kuras palīdz pārvarēt atsvešināšanos, segregāciju un neuzticību grupu starpā. Šie aspekti ir īpaši svarīgi, ņemot vērā Latvijas sarežģīto etnisko struktūru, ko raksturo salīdzinoši augsts mazākumtautību īpatsvars, – aptuveni 42% no visiem Latvijas iedzīvotājiem, un tajā skaitliski lielāko grupu veido krievi (29,0%), baltkrievi (3,9%), ukraiņi (2,6%), poļi (2,5%) un citas mazākas etniskās grupas – lietuvieši, ebreji, igauņi, čigāni un citi.⁶

Šajā pētījumā galvenā uzmanība tiks pievērsta elektroniskajiem sabiedrības saziņas līdzekļiem, konkrēti – radio un televīzijai⁷ – trīs galveno iemeslu dēļ. Pirmkārt, pētījumu dati pierāda, ka Latvijas sabiedrība kopumā visbiežāk pauž uzticēšanos skolām, televīzijai un radio.⁸ Otrkārt, atšķirībā no preses, tā ir joma, kurā Latvijas valsts, izmantojot likumdošanu, īsteno stingrākas kontroles un uzraudzības funkcijas. Šajā jomā notiek arī

⁵ Apstiprināta Ministru kabinetā 2001. gada 6. februārī, <http://www.integracija.gov.lv/index.php?id=94&sadala=40> Pēdējo reizi sk. 21.05.2003.

⁶ Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Iedzīvotāju reģistra dati 01.01.2003., <http://www.np.gov.lv/fakti/index.htm> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

⁷ Šajā darbā netiks aplūkotas interneta mediju attīstības tendences, jo pagaidām interneta darbību Latvijas likumdošana nereglamentē, tāpat netiks pievērsta uzmanība satelittelevīzijām un digitālajai apraidei, kuru darbība Latvijā vēl tikai veidojas.

⁸ Tāpat kā 1997. gadā, arī 2000. gadā iedzīvotāji visbiežāk pauduši uzticēšanos skolai (83% pilsoņu, 76% nepilsoņu), televīzijai (82% pilsoņu, 67% nepilsoņu), radio (81% pilsoņu, 62% nepilsoņu), ceturtajā vietā ir prese, kurai uzticas 68% pilsoņu un 57% nepilsoņu. Pētījumu un rīcības programma “Ceļš uz pilsonisku sabiedrību”. Atskaite, 2001. gads, 69. lpp.

valsts politikas plānošana. Treškārt, līdz šim ir pievērsta samērā maza uzmanība Latvijas radio un televīzijas raidorganizāciju darbībai sabiedrības integrācijas aspektā.

Līdzšinējā politika radio un televīzijas jomā ir balstīta uz 20. gs. 90. gadu sākumā būtisko nepieciešamību nostiprināt latviešu valodas vietu sabiedriskajā sfērā un veidot vienotu informatīvo telpu uz latviešu valodas bāzes. Lai sasniegtu šo mērķi, Radio un televīzijas likumā tika ieviesti svešvalodu lietošanas ierobežojumi gan sabiedrisko, gan komerciālo raidorganizāciju programmās: Latvijas Radio un Latvijas Televīzijas raidījumiem mazākumtautību valodās var atvēlēt 20% gada raidlaika otrā izplatīšanas tikla programmās, savukārt komerciālo jeb privāto radio un televīzijas raidorganizāciju raidlaika apjoms svešvalodās nedrīkst pārsniegt 25% no raidlaika kopapjoma diennaktī. 2003. gada jūnijā Satversmes tiesa atzina 25% ierobežojumu svešvalodu lietošanā komerciālo raidorganizāciju programmās par neatbilstošu Satversmei un spēkā neesošu.

Šobrīd ir pagājuši gandrīz desmit gadi, kopš elektronisko mediju jomā tiek īstenota šāda valodas politika, tāpēc ir svarīgi noskaidrot, cik lielā mērā tā veicinājusi informācijas iegūšanu, kopīgu vērtību veidošanos un starpkultūru komunikācijas iespējas. Viens no faktoriem, kas liecina par mazākumtautību auditorijas neveiksmīgu piesaisti un segregāciju radio un televīzijas jomā, ir tas, ka liela daļa krievvalodīgo iedzīvotāju izvēlas Krievijas televīzijas kanālus, kas ir pieejami ar kabeļtelevīziju un satelīttelevīziju starpniecību.⁹

Šajā pētījumā tiks analizētas divas problēmas: pirmkārt, kāda ir valodas ierobežojumu ietekme uz Latvijas Radio un Latvijas Televīzijas programmu veidošanu mazākumtautību valodās; otrkārt, kāda bijusi 25% valodas ierobežojumu komerciālo raidorganizāciju programmās ietekme uz mazākumtautību auditorijas piesaisti Latvijas informācijas telpai.

Šo problēmu analīze tiks veikta, ņemot vērā divus pamatprincipus:

- viens no sabiedrisko raidorganizāciju uzdevumiem ir veidot mazākumtautību auditorijai domātas programmas, kas veicinātu mazākumtautību valodas un kultūras attīstību;
- viens no sabiedrības integrācijas rādītājiem ir auditoriju skatīšanās un klausīšanās paradumi attiecībā uz vietējām televīzijas un radio programmām.

---

⁹ Salīdzinājumā ar 1997. gadu 2000. gadā Krievijas televīzijas kanālu skatītāju auditorija ir sevišķi palielinājusies nepilsoņu vidū, Krievijas TV un ORT regulāri skatās trīs ceturtdaļas nepilsoņu. Pētījumu un rīcības programma "Ceļā uz pilsonisku sabiedrību". Atskaite, 2001. gads, 40., 41. lpp.

1. nodaļa. VALODA, MEDIJI UN SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS POLITIKA

Demokrātiskas un saliedētas sabiedrības pamatā ir dialogs starp valsti un individu, kā arī starp individiem. Latvijas situācijā dialogam ir īpaši svarīga loma, lai veicinātu uz savstarpēju uzticēšanos balstītas attiecības starp latviešiem un Latvijā dzīvojošajiem citu tautību pārstāvjiem. Neatkarīgu un daudzveidīgu mediju darbība ir viens no būtiskākajiem priekšnoteikumiem, lai šis dialogs veidotos. Radio un televīzijas uzdevums ir nodrošināt ne tikai izklaidējošas programmas, bet arī viedokļu apmaiņas un diskusijas lauku. No demokrātijas un uzskatu daudzveidības viedokļa ir svarīgi, lai šajā diskusijā varētu piedalīties visi individi.

Neapšaubāmi svarīga loma mediju komunikācijas procesā ir valodai. Tāpēc pirms sīkākās valodas ierobežojumu analīzes nepieciešams ieskicēt saikni starp valodu situāciju Latvijā un radio un televīzijas auditoriju – ar mērķi noskaidrot, ko cilvēki Latvijā izvēlas skatīties un klausīties. Turklāt ir svarīgi raksturot, kā radio un televīzijas loma tiek interpretēta Latvijas integrācijas politikas kontekstā.

1.1. Valodu situācija Latvijā

Valoda ir viens no būtiskākajiem Latvijas starptautisko attiecību jautājumiem. Vairākkārt dzirdēts izteikums par “integrāciju uz latviešu valodas bāzes”. Latviešu valoda kā vienīgā oficiālā valsts valoda ir Valsts programmā “Sabiedrības integrācija Latvijā” nospraustais valdības politiskais mērķis, tomēr programmā tiek uzsvērta nepieciešamība respektēt mazākumtautību valodas: “(integrācijas) pamats ir gatavība labprātīgi pieņemt latviešu valodu kā valsts valodu, cieņa pret latviešu un Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valodu un kultūru”. Saistībā ar tolerantas un demokrātiskas sabiedrības veidošanu ir svarīgi, lai visi Latvijas iedzīvotāji prastu valsts oficiālo valodu, bet arī lai mazākumtautības ikdienā un privātajā sfērā varētu brīvi, bez jebkādiem ierobežojumiem izmantot savu dzimto valodu.

Saskaņā ar 2000. gada tautas skaitīšanas datiem 60,5% Latvijas iedzīvotāju dzimtā valoda ir latviešu, 37,3% – krievu, 0,6% – baltkrievu, 0,6% ukraiņu, 0,4% – lietuviešu,

0,3% – poļu, 0,2% čigānu un 0,1% kāda cita dzimtā valoda.¹⁰ Aptauju dati par dzimto valodu liecina, ka 96% latviešu par savu dzimto valodu uzskata latviešu valodu, 99% krievu tautības iedzīvotāju dzimtā ir krievu valoda. Savukārt, aptuveni puse (55%) no citu tautību pārstāvjiem par dzimto valodu uzskata krievu valodu, 8% šo cilvēku atzīst, ka viņu dzimtā valoda ir latviešu valoda, bet 37% – dzimtā valoda ir kāda cita valoda.¹¹ Tas liecina, ka Latvijā ir divas galvenās valodas: krievu un latviešu. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka Latvijas valodu vidi papildina un bagātina baltkrievu, ukraiņu, lietuviešu, poļu, čigānu, kā arī citas valodas. Diskusijās par valodu situāciju Latvijā šīm valodām tiek pievērsts pārāk maz uzmanības.

Pārāk bieži tiek izmantots arguments, ka latviešu valoda ir apdraudēta, ka nepieciešams izmantot visus iespējamus līdzekļus, lai glābtu latviešu valodas pozīcijas. Tas rada nepamatotas bailes, ka citu valodu lietošana apdraud latviešu valodu. Tāpēc ir svarīgi minēt datus par latviešu valodas zināšanām. No visiem Latvijas iedzīvotājiem latviešu valodu pārvalda aptuveni 82%.¹² Latviešu valodas pratēju skaits mazākumtautību vidū ar katru gadu pieaug. Salīdzinot valodas situācijas izmaiņas no 1996. gada līdz 2002. gadam, ir redzams, ka par 4% pieaudzis gan to cilvēku skaits, kas prot valodu augstākajā līmenī, gan to skaits, kas prot zemākajā līmenī. Iedzīvotāju skaits, kuriem nav latviešu valodas zināšanu, ir samazinājies no 22% līdz 12%.¹³

Šie dati liecina, ka padomju varas gados novājinātās latviešu valodas pozīcijas ar katru gadu turpina uzlaboties. Raugoties nākotnē, par pozitīvu tendenci, pirmkārt, liecina tas, ka cittautiešu jauniešu vidū latviešu valodu nepārvalda tikai 4%, gandrīz trešā daļa savas valodas zināšanas vērtē vidējā līmenī, bet 17% vērtē atbilstoši augstākās pakāpes prasībām.¹⁴ Otrkārt, pēdējo gadu laikā gandrīz nemainīgi vairāk nekā 90% aptaujāto dažādu tautību cilvēku uzskata, ka visiem Latvijas iedzīvotājiem ir svarīgi prast latviešu valodu.¹⁵ Ir pamats domāt, ka šīs pozitīvās tendences turpina attīstīties.

Lai gan valodas pratēju skaits ar katru gadu pieaug, tomēr aptauju dati liecina, ka katru gadu samazinās pie mazākumtautībām piederošo iedzīvotāju skaits, kas izmanto masu

¹⁰ “2000. gada tautas skaitīšanas provizoriskie rezultāti”. LR Centrālā statistikas pārvalde, Rīga, 2001, 39. lpp.

¹¹ Aptaujas dati “Valoda”. Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001. gada novembris – 2002. gada janvāris, 4. lpp.

¹² “2000. gada tautas skaitīšanas provizoriskie rezultāti”. LR Centrālā statistikas pārvalde, Rīga, 2001, 40. lpp.

¹³ Aptaujas dati “Valoda”. Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001. gada novembris – 2002. gada janvāris, 5. lpp.

¹⁴ Turpat 6. lpp.

¹⁵ Turpat 11. lpp.

medijus latviešu valodā. Salīdzinājumā ar 1999. gada datiem 2002. gadā par 6% ir samazinājusies mazākumtautību auditorijas daļa, kas skatās televīzijas programmas latviešu valodā. Laika posmā no 1998. gada rudens līdz 2002. gadam mazākumtautību auditorijas daļa, kas klausās radio latviešu valodā, ir sarukusi par 7%.¹⁶ Kopumā iespējams apgalvot, ka latviešu valodas apguve nav noteicošais, lai cilvēki, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, skatītos un klausītos programmas latviešu valodā.

1.2. Radio un televīzijas auditoriju raksturojums

Nav iespējams viennozīmīgi apgalvot, ka valodai ir noteicošā loma radio un televīzijas programmu izvēlē Latvijā. Tomēr radio un televīzijas programmu reitingu analīze liecina, ka mazākumtautību pārstāvju vidū lielāka popularitāte ir programmām krievu valodā. Diemžēl vietējās programmas citās mazākumtautību valodās Latvijā ir pieejamas vienīgi sabiedriskās raidorganizācijas Latvijas Radio programmas “Doma laukums” veidotajos mazākumtautību biedrību raidījumos. Komerciālo raidorganizāciju darbību diktē mediju tirgus pieprasījums un auditoriju reitingi, savukārt tā auditorijas daļa, kurai būtu interese par raidījumiem baltkrievu, ukraiņu, lietuviešu, poļu un citās valodās, ir ļoti maza.

Radio un televīzijas likumā ietvertie valodu lietošanas ierobežojumi, kas noteic, ka “raidorganizācijas veidotajās programmās raidlaika apjoms svešvalodās nedrīkst pārsniegt 25% no raidlaika kopapjoma diennaktī”, attiecas gan uz komerciālajām radio programmām, gan uz televīzijas kanāliem. Taču līdzšinējā situācija liecina, ka šīs normas piemērošana attiecībā uz radio programmām ļauj atsevišķas radio programmas veidot pārsvarā svešvalodās, jo raidorganizācijas ir izmantojušas iespēju programmas mūzikas daļu ieskaitīt valsts valodā veidotajos raidījumos. Savukārt, viena raidorganizācija Latvijā, Radio *SWH*, ir izmantojusi iespēju veidot vairākas programmas, no kurām vienu (*SWH+*) tādā gadījumā ir iespējams veidot pamatā krievu valodā. Komerciālajām televīzijas raidorganizācijām nav bijis iespējams šādi interpretēt normu par valodas proporcijām, jo, pirmkārt, televīzijas programmās raidījuma valodu nosaka pēc runātā teksta, otrkārt, televīzijas programmu veidošanas izmaksas ir pārāk augstas, lai būtu iespējams uzturēt vairākus televīzijas kanālus.

¹⁶ Uz jautājumu: “Vai Jūs skatāties kādus televīzijas raidījumus latviešu valodā?” 2002. gadā apstiprinoši atbildējuši 70% mazākumtautību pārstāvju. Uz tādu pašu jautājumu par radio klausīšanos apstiprinoši atbildēja 32%. Jāatzīmē, ka atbildes uz šo jautājumu nesniedz informāciju par skatīšanās biežumu un noturīgumu. Aptaujas dati “Valoda”. Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001. gada novembris – 2002. gada janvāris, 12. lpp.

1. tabula. Radio programmu auditorijas sadalījums (%) Latvijā (2002. gada oktobris – 2003. gada februāris)

Radio programmas	Latvija	Rīga	Vidzeme	Kurzeme	Zemgale	Latgale
Latvijas Radio 2	25	10	36	38	29	20
Latvijas Radio 1	15	13	18	14	20	12
Citas radiostacijas	12	2	8	14	8	47
Radio <i>SWH</i>	9	10	10	10	8	5
<i>SWH +</i>	7	15	6	0	3	1
Latvijas Radio 4 "Doma laukums"	6	8	2	8	2	8
<i>Star FM</i>	5	4	4	9	5	4
Radio 100 <i>FM (Pik)</i>	5	11	3	0	7	0
Super <i>FM</i>	5	5	5	3	8	0
Radio 102.7 <i>MIX-FM</i>	4	8	2	2	5	1
Radio <i>Skonto</i>	3	7	2	0	3	0
<i>SWH Rock</i>	1	2	1	0	1	0
Radio <i>Nova</i>	1	3	0	0	0	0
Kristīgais Radio	1	1	2	1	1	1
Latvijas Radio 3	0	1	1	0	0	0

Avots: *BMF Gallup Media*. <http://www.bdh.lv> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

Aplūkojot datus par radio auditorijas sadalījumu Latvijā, ir redzams, ka Latvijā kopumā vispopulārākās ir Latvijas Radio 1. un 2. programma, kurās apraide notiek latviešu valodā. Liela auditorijas daļa klausās mazās vietējās un reģionālās radiostacijas, kuras tabulā iekļautas kategorijā "citas radiostacijas". Populārākās no komerciālajām raidorganizācijām ir Radio *SWH* programmas: radio *SWH* programmu latviešu valodā klausās 9% auditorijas, bet programmu krievu valodā *SWH+* klausās 7%. Samērā liela popularitāte ir Latvijas Radio programmai "Doma laukums", kurā apraide pārsvarā notiek krievu valodā. Vienāds auditorijas sadalījums ir programmām *Star FM* un Radio 100 *FM (Pik)*, kuru mērķauditorija ir krievu valodā runājošie klausītāji un kuras ir dzirdamas Rīgā un Rīgas rajonā. Rīgā popularitātes ziņā pirmajā vietā ir programma krievu valodā *SWH+*, kurai seko Latvijas Radio 1. programma, trešā populārākā programma ir Radio 100 *FM*. Latgalē 47% auditorijas klausās vietējās radio programmas, kas apraidi veic galvenokārt krievu valodā. Šādu auditorijas iedalījumu izskaidro augstais minoritāšu īpatsvars Rīgā un Latgalē.

2. tabula. Radio programmu auditorijas sadalījums (%) pēc tautības

Radio programmas	2001. gads		2002. gads	
	latvieši	citi	latvieši	citi
Latvijas Radio 1	28	4	22	2
Latvijas Radio 4 "Doma laukums"	1	8	1	14
Latvijas Radio 2	22	5	36	6
Latvijas Radio 3 (Klasika)	0	0	1	0
Radio SWH	15	4	12	2
Radio SWH+	2	13	1	17
Radio Amadeus	0	0	–	–
Radio SWH Rock*	–	–	0	2
Star FM	6	3	6	3
Bizness&Baltija**	2	17	–	–
Kristīgais Radio	1	0	2	1
Radio Mix FM	1	6	1	10
Radio 100 FM (Pik)	1	9	1	13
Radio Skonto	4	3	4	2
Super FM	6	5	5	4
Citas radiostacijas (reģionālās un vietējās)	11	23	7	21

Avots: *BMF Gallup Media*. <http://www.bdh.lv> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

* Radio *SWH Rock* uzsāka apraidi 2001. gada 15. novembrī radio *SWH* programmas *Amadeus* vietā.

** Darbība pārtraukta 2002. gada 13. martā.

Piezīme: programmas, kas veido raidījumus galvenokārt krievu valodā, iezīmētas treknināti.

Dati par populārākajām radio programmām latviešu un mazākumtautību pārstāvju vidū 2001. un 2002. gadā arī parāda, ka mazākumtautību vidū lielāka popularitāte ir programmām, kuras veic apraidi krievu valodā. 2001. gadā mazākumtautību vidū populārākās programmas bija *Bizness&Baltija*, *Radio SWH+*, *Radio 100 FM (Pik)*, Latvijas Radio programma "Doma laukums", *Radio Mix FM*. 2002. gadā, pēc raidorganizācijas *Bizness&Baltija* darbības apturēšanas, proporcionāli palielinājās mazākumtautību auditorijas sadalījums citām programmām. *Radio SWH+* klausījās 17%, programmu "Doma laukums" 14%, *Radio Mix FM* 10%, bet *Radio 100 FM (Pik)* 13%.

Būtiska loma radio programmu izvēlē ir ne tikai valodai, bet arī pārraižu saturam. Tā, piemēram, 2001. gadā *Radio SWH+* un *Bizness&Baltija* piedāvāto programmu *Russkoje*

Radio, kuras raida galvenokārt krievu valodā, klausījās 2% latviešu auditorijas, bet Latvijas Radio 2. programmu un radio *Super FM* klausījās attiecīgi 6% un 4% mazākumtautību auditorijas.

3. tabula. TV programmu auditorijas sadalījums (%) Latvijā (2002. gada janvāris – 2003. gada janvāris)

	Latvija	Rīga	Vidzeme	Kurzeme	Zemgale	Latgale
LNT	25,4	14,2	33,2	31,6	27,5	27,7
LTV1	13,3	8,4	21,6	13,9	14,4	8,5
LTV7	4,1	3,6	4	5,3	4,1	4,4
Pirmais Baltijas kanāls	8,9	15,4	3,8	6,8	4,5	10,2
TV3	14,5	11,2	15,3	19,2	21,1	9,5
TV5 Rīga	2,4	4,7	2,3	0	2,9	0
Video	2,6	2,4	4,6	0,6	3,2	1,3
Citi kanāli*	28,7	40,1	15,3	22,5	22,2	38,5

Avots: *BMF Gallup Media*. <http://www.bdh.lv> Pēdējo reizi sk. 30. 04. 2003.

* Kategorijā "citi kanāli" ietilpst gan kabeļtelevīziju, gan satelittelevīziju piedāvātās programmas.

Dati par televīzijas programmu auditorijas sadalījumu Latvijā liecina, ka, izņemot Rīgu, popularitātes ziņā pirmajā vietā ir Latvijas Neatkarīgā Televīzija (25,4%), tai seko TV3 (14,5%) un Latvijas Televīzijas 1. programma (13,3%). Rīgā populārākais ir Pirmais Baltijas kanāls, kurš apraidi Latvijā uzsāka 2002. gada septembrī, būtībā nomainot Krievijas Sabiedriskās televīzijas programmu. Kā redzams tabulā – gan Latvijā kopumā, gan Rīgā un Latgalē, vietās ar lielu minoritāšu īpatsvaru, samērā liela popularitāte ir kabeļtelevīziju piedāvājumam, kas sniedz iespēju skatīties programmas krievu valodā.

4. tabula. TV auditorijas sadalījums (%) pa kanāliem pēc tautības

TV kanāli	2000. gads		2001. gads		2002. gads	
	latvieši	citi	latvieši	citi	latvieši	citi
LNT	34,7	16,1	35	16,7	34,7	11,7
LTV1	22,3	2,8	21,6	4,1	19,6	3,9
LTV2	5,2	2,2	3,7	3,5	4,8	3,1

TV3	10,5	7,2	13,8	9,6	17,5	10,0
ORT (TEM)	2,2	16,6	3	16,3	2,4	18,6
TV5 Rīga*	n.a.	n.a.	0,4	0,6	2,2	2,7
Video	3,3	2,9	2,7	2,6	2,9	2,1
Citi kanāli**	21,8	52,1	19,8	46,4	15,9	47,7

Avots: *BMF Gallup Media*. <http://www.bdh.lv> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

* TV5 Rīga darbību uzsāka 2001. gada oktobrī.

** Kategorijā "citi kanāli" ietilpst gan kabeļtelevīziju, gan satelīttelevīziju piedāvātās programmas.

Latviešu un mazākumtautību auditorijas sadalījums televīzijas kanālos, salīdzinot 2000., 2001. un 2002. gadu, parāda, ka latvieši visvairāk skatās Latvijas Neatkarīgo Televīziju un Latvijas Televīzijas 1. programmu. Tomēr liela daļa latviešu auditorijas izvēlas kabeļtelevīziju un satelīttelevīziju piedāvātās programmas (2000. gadā – 21,8%; 2001. gadā – 19,8%; 2002. gadā – 15,9%). Mazākumtautību auditorijā vispopulārākās ir kabeļtelevīziju un satelīttelevīziju programmas, kuras 2000. gadā skatījās 52,1% mazākumtautību auditorijas. 2001. gadā kabeļtelevīziju piedāvāto programmu skatītāju skaits samazinājās, tās skatījās 46,4%. Viens no iemesliem varētu būt tas, ka 2001. gada oktobrī Rīgas reģionā darbību uzsāka TV5 Rīga, kura piedāvā informatīvas programmas krievu valodā. Pirmajā darbības gadā šo televīziju skatījās 0,6% no mazākumtautību auditorijas, bet 2002. gadā – 2,7%. Krievijas televīzijas ORT popularitātei mazākumtautību vidū ir tendence augt. 2001. gadā to skatījās 16,6%, bet 2002. gadā 18,6%. Latvijā šī programma ir pieejama kabeļtīklā. Samērā liela mazākumtautību auditorijas daļa skatās Latvijas Neatkarīgo Televīziju un TV3 programmas.

Protams, televīzijas programmu izvēli nosaka ne tikai valoda, bet arī programmu kvalitāte. Citu valstu, tai skaitā Krievijas, televīziju rīcībā ir lielāki finansiālie resursi, lai veidotu programmas, kas vienai skatītāju daļai liksies interesantākas un daudzveidīgākas. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc liela daļa televīzijas skatītāju izvēlas kabeļtelevīziju un satelīttelevīziju piedāvātās programmas.

1.3. Sabiedrības integrācijas politika informācijas līdzekļu jomā

2001. gada 6. februārī Ministru kabinetā tika apstiprināta Valsts programma "Sabiedrības integrācija Latvijā", kuras viena no sadaļām nosaka integrācijas politikas mērķus un galvenos rīcības virzienus sabiedrības informācijas līdzekļu jomā. (Sk. 2. pielikumu:

Valsts programmas “Sabiedrības integrācija Latvijā” apakšnodaļa “Sabiedrības informācijas līdzekļi”.)

Programmas mērķis ir: “Veicināt brīvu informācijas plūsmu valstī, nodrošinot ikviena Latvijas iedzīvotāja tiesības saņemt objektīvu un vispusīgu informāciju, kas ļautu aptvert valstī un sabiedrībā notiekošos procesus un pilnvērtīgi, izprotot lietas būtību, iesaistīties informācijas apmaiņā.”¹⁷ Tomēr tālāk programmas tekstā netiek minēts, ka, lai tiktu nodrošinātas ikviena Latvijas iedzīvotāja tiesības saņemt informāciju, ir nepieciešams, ka šī informācija būtu pieejama ikvienam saprotamā valodā, tātad arī Latvijā dzīvojošo minoritāšu valodās.

Kā līdztekus mērķis programmā ir uzsvēta nepieciešamība “izstrādāt un īstenot informācijas politiku, kura, balstoties uz vārda, preses un citām demokrātiskajām brīvībām, rosinātu atklātu dialogu starp valsti un sabiedrību, kā arī starp atsevišķām sabiedrības daļām, sekmējot valsts un sabiedrības integrētību, valsts un pašvaldību informatīvo atvērtību, veidojot uzticības atmosfēru valsts attiecībās ar sabiedrību”.¹⁸ Pirmkārt, izvirzot šādus informācijas politikas mērķus, galvenā uzmanība tiek pievērsta mediju lomai valsts attiecībās ar sabiedrību, bet netiek ņemta vērā Latvijas etniskajai situācijai būtiski svarīga nepieciešamība izmantot sabiedrības informācijas līdzekļus, lai veidotu dialogu starp valsti un nacionālajām minoritātēm, kā arī starp latviešiem kā vairākumu un Latvijā dzīvojošo minoritāšu pārstāvjiem. Otrkārt, programmā netiek precizēts, kura valsts institūcija būtu atbildīga par informācijas politikas izstrādi un īstenošanu.

Sadaļā par galvenajiem rīcības virzieniem tiek uzsvērts, ka “valstij jāveicina sabiedriskā radio un televīzijas attīstība, vienlaikus gādājot par to neatkarību no jebkuru grupējumu vai personu nedemokrātiskas ietekmes”. Diemžēl programmā netiek minēts, ka sabiedrības integrācijas aspektā ir svarīgi, lai sabiedriskās raidorganizācijas nodrošinātu informāciju latviešu valodā par minoritāšu dzīvi un veidotu raidījumus minoritāšu valodās.

Cita problēma, kas saistīta ar sabiedrisko raidorganizāciju darbību, ir Latvijas Televīzijas un Latvijas Radio programmu pieejamība visiem Latvijas iedzīvotājiem. Programmā gan tiek uzsvērts, ka “pastāvīgi jāpaplašina Latvijas radio un TV tehniskās iespējas, lai Latvijas valsts radio un TV programmas aptvertu visu valsts teritoriju”, bet līdz šim problēma nav atrisināta. Pašlaik netiek nodrošināta abu LTV programmu

¹⁷ Valsts programma “Sabiedrības integrācija Latvijā”. LR Naturalizācijas pārvalde, Rīga, 2001, 87. lpp.

¹⁸ Turpat.

pieejamība visiem Latvijas iedzīvotājiem. Aplūkojot LTV1 apraides zonas karti (sk. 3. pielikumu “LTV programmu apraides zonas”), redzams, ka vairākās pierobežas apdzīvotās vietās Latvijā (ap Ainažiem, Viļaku, Dagdu, Auci un Priekuli) nav iespējams uztvert ne LTV1, ne LTV7. LTV7 uztveršana ir ierobežota arī apdzīvotās vietās ap Jēkabpili un Viesīti. Arī Latvijas Radio ir līdzīga situācija. Latvijas Radio 1. programmas uztveramība tiek nodrošināta gandrīz visā Latvijas teritorijā, toties citas programmas nav pieejamas visiem iedzīvotājiem. (Sk. 4. pielikumu “Latvijas Radio programmu apraides zonas”.) Līdz ar to atsevišķās apdzīvotās vietās sabiedriskās raidorganizācijas nepilda latviešu valodas nostiprināšanas uzdevumu, bet dažās pierobežas vietās apraide latviešu valodā ir ierobežota.

Par valodu lietošanas ierobežojumiem radio un televīzijā programma noteic, ka “elastīgi jāīsteno radio un TV raidlaiku sadalījums valsts un citās valodās, jāievēro reālā valodas situācija konkrētajā reģionā, par mērķi izvirzot informācijas pieejamību auditorijai”. Tomēr programma neprecizē, ka pašreizējā situācijā “elastīgi īstenot” raidlaika sadalījumu attiecībā uz valodu nav iespējams, jo Radio un televīzijas likums paredz striktus svešvalodu lietošanas ierobežojumus gan sabiedriskajām, gan komerciālajām raidorganizācijām.

1.4. Secinājumi

- Pašreizējā valodu situācija Latvijā liecina, ka padomju varas gados novājinātās latviešu valodas pozīcijas turpina uzlaboties un vairs nav pamata baidīties par latviešu valodas izdzīvošanu.
- Aptauju dati, kā arī radio un televīzijas auditorijas raksturojums, parāda, ka latviešu valodā radošu radio un televīzijas programmu popularitāte mazākumtautību vidū ir ļoti zema. Turklāt katru gadu samazinās pie mazākumtautībām piederošu cilvēku skaits, kas skatās vai klausās radio un televīzijas programmas latviešu valodā. Vairāk nekā puse mazākumtautību auditorijas neskatās vietējās televīzijas programmas, bet izvēlas kabeļtelevīziju un satelittelevīziju piedāvātās, kuru vidū populārākās ir Krievijas televīziju programmas. Protams, tas neveicina šīs sabiedrības daļas informētību un izpratni par Latvijas notikumiem un aktualitātēm, kas ir viens no galvenajiem sabiedrības integrācijas priekšnoteikumiem. Kopumā to cilvēku skaits, kas pārvalda latviešu valodu, pieaug, bet to cilvēku skaits, kas klausītos vai skatītos radio un televīzijas programmas latviešu valodā, samazinās.
- Valsts programmā “Sabiedrības integrācija Latvijā” nav pievērsta pietiekama uzmanība iespējai izmantot vietējo radio un televīzijas raidorganizāciju potenciālu, lai piesaistītu mazākumtautību pārstāvjus Latvijas informācijas telpai. Programmā iekļautie ieteikumi par valodu proporciju piemērošanu, ņemot vērā reālo valodas

situāciju katrā reģionā, līdz šim ir bijuši pretrunā ar Radio un televīzijas likumā ietvertajiem valodu lietošanas ierobežojumiem, kas liedza komerciālajām raidorganizācijām svešvalodu raidījumiem veltīt vairāk par 25% no raidlaika kopapjoma diennaktī. Tātad nav notikusi konsekventa mērķu saskaņošana politikas veidošanas un likumdošanas līmenī.

2. nodaļa. SABIEDRISKO RAIDORGANIZĀCIJU LOMA SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJĀ

Sabiedriskajām raidorganizācijām ir īpaša loma demokrātiskā sabiedrībā. Tās kalpo visas sabiedrības interesēm, izglītojot, izklaidējot un sniedzot objektīvu informāciju visplašākajiem sabiedrības slāņiem, arī valstī dzīvojošajām mazākumtautībām. Pārejas sabiedrībās sabiedrisko televīzijas kanālu un radiostaciju uzdevums ir veicināt izglītību, valodas un kultūras saglabāšanu, kā arī valstiskās identitātes veidošanos.¹⁹ Tādējādi sabiedriskā apraide ir būtiska sabiedrības integrācijas sastāvdaļa.

Latvijā darbojas divas sabiedriskās raidorganizācijas: Latvijas Radio un Latvijas Televīzija. Šo raidorganizāciju darbību nosaka 1995. gada 24. augustā Saeimā pieņemtais Radio un televīzijas likums. Šī likuma noteiktās kompetences ietvaros Latvijas Televīzijas un Latvijas Radio darbību uzrauga Nacionālā radio un televīzijas padome (NRTP).

Šajā nodaļā, pirmkārt, tiks analizēti Radio un televīzijas likuma panti, kas attiecas uz Latvijas Radio un Latvijas Televīzijas darbību, otrkārt, tiks pievērsta uzmanība nacionālā pasūtījuma mehānismam un tā funkcionēšanai Latvijas Radio un Latvijas Televīzijā, izvērtējot sabiedrisko raidorganizāciju līdzšinējo lomu starpkultūru komunikācijas veidošanā.

2.1. Sabiedrisko raidorganizāciju darbības principi

Definējot sabiedrisko raidorganizāciju darbības principus, Radio un televīzijas likuma 5. pants paredz, ka “sabiedriskās raidorganizācijas nodrošina visām sabiedrības grupām daudzveidīgas un līdzsvarotas programmas, kas sastāv no informatīviem, izglītojošiem

---

¹⁹ “Sabiedriskās raidorganizācijas pārejas periodā”. Eiropas mediju institūts, 2001. gada novembris (*European Institute for the Media, “Public Service Broadcasting in Transition: a Documentary Reader”*); “Pārskats par pasaules sabiedriskajām raidorganizācijām” (*Public Service Broadcasters around the World: a McKinsey Report for the BBC*) McKinsey & Company, 1999. gads.

un izklaidējošiem raidījumiem, kā arī nodrošina informācijas un izpausmes brīvību un objektivitāti un raidījumu dažādību”. Tādējādi likumā ir ietverts pamatprincips, ka viens no Latvijas sabiedrisko raidorganizāciju uzdevumiem ir veidot programmas, kas būtu domātas Latvijā dzīvojošo mazākumtautību pārstāvjiem.

Taču Radio un televīzijas likums ierobežo valodas izvēli šāda veida programmās. Attiecībā par programmu valodu sabiedriskajās raidorganizācijās likums paredz, ka Latvijas Radio un Latvijas Televīzija pirmajā izplatīšanas tīklā savu programmu veido valsts valodā.²⁰ Arī otrā izplatīšanas tīkla programma pamatā ir valsts valodā. Raidījumiem mazākumtautību valodās otrā izplatīšanas tīkla programmās var atvēlēt 20% gada raidlaika, ieskaitot šajā raidlaikā arī valsts valodā subtitrētās kinofilmas un teātru izrādes.²¹ Attiecībā uz sabiedriskajām raidorganizācijām likumā tiek lietots termins “mazākumtautību valodas” un nevis “svešvalodas”, kā tas ir par komerciālajām raidorganizācijām. Šā termina lietošana rada problēmas, jo līdz šim Latvijas likumdošanā mazākumtautību valodas nav tikušas definētas. Lietojot terminu “raidījumi mazākumtautību valodās”, rodas situācija, ka LTV programmā nav iespējams iekļaut raidījumu svešvalodā, piemēram, angļu valodā ar subtitriem latviešu valodā. Atbilstoši likuma normām Latvijas Televīzijas programmā tādā svešvalodā, kas nav Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valoda, var demonstrēt tikai filmas, jo Radio un televīzijas likuma 19. panta 3. daļa noteic, ka “demonstrējamām filmām jābūt dublētām valsts valodā vai arī ar oriģinālo skaņas pavadījumu un subtitriem latviešu valodā [..]”.

Ņemot vērā valodu situāciju Latvijā un valsts valodas politikas nostādnes, viens no sabiedrisko raidorganizāciju pamatuzdevumiem ir nodrošināt latviešu valodas attīstību un lietošanu. Tas tiek garantēts Radio un televīzijas likumā, nosakot, ka Latvijas Radio un Latvijas Televīzijas pirmajā izplatīšanas tīklā programmas tiek veidotas tikai latviešu valodā, bet otrajā izplatīšanas tīklā raidījumiem citās valodās ir paredzēti 20% gada raidlaika.

No minoritāšu tiesību aspekta Latvijā ir jāņem vērā minoritāšu tiesības izmantot savu dzimto valodu sabiedriskajos medijos. Minoritāšu un valodu tiesību eksperts Fernāns de Varenness par minoritāšu valodu lietošanu sabiedriskajos medijos norāda, ka “mazākumtautību pārstāvjiem ir tiesības uz to, lai sabiedriskajos plašsaziņas līdzekļos ar valsts kapitāla daļu tiktu lietota viņu valoda atbilstīgi “bidāmās skalas” principam, tas ir, proporcionāli šīs valodas lietotāju skaitam”²². Šā principa piemērošana Latvijā no-

²⁰ Radio un televīzijas likuma 62. panta 2. daļa.

²¹ Turpat, 62. panta 3. daļa.

²² De Varennes, F. “A Guide to the Rights of Minorities and Language”, COLPI/OSI, November 2001, 38. lpp.

zīmētu, ka sabiedrisko raidorganizāciju otrā kanāla programmās raidījumi Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valodās būtu jāiekļauj 40% apmērā. No likumdošanas viedokļa ir svarīgi uzsvērt, ka mazākumtautības statuss Latvijas likumdošanā līdz šim nav ticis definēts. Arī Eiropas Padomes Komisijas pret rasismu un neiecietību eksperti ir norādījuši uz nepieciešamību sabiedrisko raidorganizāciju programmās attiecībā uz valodu sadalījumu ņemt vērā lielo iedzīvotāju proporciju, kam dzimtā valoda nav latviešu valoda. Savā ziņojumā par Latviju, kas tika publicēts 2002. gada jūlijā, komisija ir ieteikusi, ka 20% raidlaika apjoms mazākumtautību valodās būtu jānosaka nevis kā limits, kuru nedrīkst pārsniegt, bet gan kā obligātais mazākumtautību valodās piešķiramais raidlaiks.²³

2.2. Nacionālais pasūtījums

Līdzšinējos gados sabiedrisko raidorganizāciju darbībā nozīmīga loma bijusi nacionālā pasūtījuma izpildei. Radio un televīzijas likuma izpratnē nacionālais pasūtījums ir NRTP apstiprināts programmu un raidījumu kopums, kas atbilst vairākiem kritērijiem un pilda noteiktus uzdevumus.

1. informācija.

Nacionālā pasūtījuma uzdevumi

(Radio un televīzijas likuma 54. pants)

- nodrošina brīvu vispusīgas informācijas izplatīšanu par notikumiem Latvijā un ārzemēs;
- nodrošina latviešu valodas un kultūras attīstību, sekmējot vienkopienas valsts nostiprināšanu;
- saskaņā ar divpusējiem līgumiem nodrošina Saeimas, Valsts prezidenta, Ministru kabineta un pašvaldību darbības atspoguļojumu;
- nodrošina sabiedrības vajadzības pēc izglītojošiem, arī reliģiski izglītojošiem, kultūras, zinātnes, izklaides, bērnu, sporta un citiem raidījumiem (arī ar surdotulkojumu);

²³ http://www.coe.int/T/E/human_rights/Ecri Pēdējo reizi sk. 22.05.2003.

- veicina raidījumu veidošanu par Latvijā dzīvojošo mazākumtautību dzīvi un kultūru;
- nodrošina priekšvēlēšanu aģitācijas iespējas saskaņā ar likumu.

Kaut gan nacionālā pasūtījuma uzdevumos ir paredzēta programmu veidošana par mazākumtautību dzīvi un kultūru, nevienā punktā nav iekļauta nepieciešamība veidot programmas mazākumtautību valodās. Tādējādi likumā netiek pievērsta pietiekama uzmanība, lai nodrošinātu informācijas pieejamību un iespēju attīstīt savu kultūru ar radio un televīzijas palīdzību Latvijā dzīvojošo mazākumtautību pārstāvjiem viņu dzimtajā valodā. No 1996. līdz 2001. gadam NRTP katru gadu saskaņā ar šiem nacionālajā pasūtījumā noteiktajiem uzdevumiem apstiprināja Latvijas Radio un Latvijas Televīzijas programmās veidotos raidījumus.

2002. gada sākumā NRTP ieviesa jaunu nacionālā pasūtījuma apstiprināšanas kārtību. Tika noslēgtas divas vienošanās par nacionālo pasūtījumu ar darbības termiņu uz pieciem gadiem: viena – starp NRTP un Latvijas Televīziju, otra – starp NRTP un Latvijas Radio. Šīs vienošanās ietver principus, kas jāievēro sabiedriskajām raidorganizācijām, veidojot programmu. Vienošanās noteic, ka Latvijas Radio ir jāveido integrācijas programma “Doma laukums”. Tādējādi atšķirībā no iepriekšējās prakses jaunais vienošanās teksts Latvijas Radio paredz programmu veidošanu mazākumtautību valodās, jo programmā “Doma laukums” ir iekļauti raidījumi gan krievu valodā, gan divpadsmit citās Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valodās.

Par Latvijas Televīziju vienošanās paredz: “LTV2 programma (kopš 2003. gada janvāra programmas nosaukums ir mainīts uz LTV7) adresēta vairākām šaurām auditorijas mērķgrupām (mazākumtautību). LTV2 programmā iekļaujami raidījumi svešvalodās Radio un televīzijas likuma noteiktajās robežās.” Kaut gan vienošanās teksts paredz, ka otrā LTV programma ir paredzēta vairākām mērķgrupām, tajā skaitā mazākumtautību pārstāvjiem, tomēr vienošanās nenosaka pienākumu LTV veidot programmas mazākumtautību valodās. Būtu īpaši svarīgi uzsvērt LTV nepieciešamību veidot raidījumus ne tikai krievu, bet arī citu Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valodās, jo līdz šim LTV šādi raidījumi nav tikuši veidoti.

2.3. Sabiedrisko raidorganizāciju darbība

2.3.1. Latvijas Televīzija

Par nacionālā pasūtījuma funkcionēšanu Latvijas Televīzijā līdz 2002. gadam ir iespējams gūt priekšstatu, kā piemēru analizējot NRTP lēmumu par nacionālā pasūtījuma apstiprināšanu²⁴ un Latvijas Televīzijas pārskatu par nacionālā pasūtījuma izpildi 2000. gadā²⁵. NRTP lēmumam pielikumā pievienotajā nacionālā pasūtījuma aprakstā uzsvērts, ka LTV otrajā kanālā nacionālā pasūtījuma programmu veido divas daļas. Pirmajā daļā ietilpst “integrācijas sleja” (darbdienās 1 h, brīvdienās 1,5 h), kurā ietilpst: 1) ikdienas 15 min. ziņas krievu valodā un iknedēļas analītiski informatīvais raidījums “8. stāvs”; 2) raidījumi krievu valodā, t. sk. kopdarbi (piemēram, “Varas viedoklis”). Vēl šajā dokumentā uzsvērts, ka “minētā sleja kalpo sabiedrības integrācijai un sniedz krieviski runājošo auditorijai visplašāko Latvijas ekonomisko, politisko, sabiedrisko un sociālo norišu spektru”. Otro programmas daļu veido sporta programmas un translācijas.

Kā viens no galvenajiem Latvijas Televīzijas darbības principiem tiek minēts “minoritāšu interešu ievērošana, integrācijas procesa sekmēšana”. Nacionālā pasūtījuma aprakstā tiek norādīts, ka “auditorijas palielināšanas problēma ļoti lielā mērā saistās ar nelatviešu skatītāju pievēršanos LTV programmai, un šeit īpaša loma – LTV otrā kanāla programpolitikai. Ja LTV pirmā kanāla programma virzīta uz to, lai sabiedrības integrācija notiktu uz latviešu valodas bāzes, tad likumā par radio un televīziju atļauto 20% robežās dotā iespēja raidīt citās valodās, mērķtiecīgi sabalansēta ar pārdomātu un augsta līmeņa sporta un izklaides programmu piedāvājumu, var panākt vēlamo – LTV kopējās auditorijas pieaugumu.”

Savukārt Latvijas Televīzijas iesniegtajā pārskatā par nacionālā pasūtījuma izpildi, uzskaitot katru mēneša nozīmīgākos raidījumus un translācijas 2000. gadā LTV otrajā kanālā, tiek minēti pārsvarā sporta raidījumi. Šajā sarakstā parādās tikai divi raidījumi krieviski runājošajai auditorijai: janvārī – pareizticīgo Ziemassvētku dievkalpojumu cikls “Kristietības vēsture”, aprīlī – pareizticīgo Lieldienu dievkalpojums. Arī raidījumu reitingu tabulā pirmajās desmit pozīcijās parādās izklaides un sporta raidījumi latviešu valodā. Raidījumu reitingu tabulā, kurā ir iekļauti pavisam 66 LTV otrā kanāla raidījumi, ziņas krievu valodā un iknedēļas analītiski informatīvais raidījums vispār neparādās. Raidījums krievu valodā “Šokējošais šovs” atrodas deviņpadsmitajā vietā.

²⁴ Nacionālās radio un televīzijas padomes 1999. gada 16. septembra lēmums Nr. 106.

²⁵ Latvijas Televīzijas ģenerāldirektora 2001. gada 23. aprīļa vēstule Nacionālajai radio un televīzijas padomei.

Attiecībā uz LTV otrā kanāla auditoriju pārskatā tiek minēts, ka 2000. gadā otrā kanāla “kopējā auditorija sasniedza 97% vai 2 291 800 iedzīvotāju [...] to skatījās 77% latviešu un 23% cittautiešu”.²⁶ Tiek uzsvērts fakts, ka LTV otrais kanāls rudens un ziemas mēnešos piesaistījis aizvien vairāk cittautiešu – “gada sākumā LTV2 skatījās 16–18%, bet decembrī jau 42% cittautiešu”. Taču netiek minēti šīs auditorijas daļas pieauguma iemesli, kurus būtu nepieciešams ņemt vērā, lai nodrošinātu mazākumtautību auditorijas piesaistišanu Latvijas sabiedriskajai televīzijai un īstenotu nacionālā pasūtījuma aprakstā izvirzīto otrā kanāla sabiedrības integrācijas uzdevumu.

Analizējot aptauju datus par pilsoņu un nepilsoņu populārākajiem televīzijas kanāliem 2000. gada novembrī, redzams, ka nepilsoņu vidū populārākais televīzijas kanāls bijis LNT, kuru vismaz reizi nedēļā skatījušies 82% nepilsoņu, tālāk sekojis *ORT* un Krievijas TV, kuru skatījās 77% nepilsoņu; savukārt TV3 auditorija nepilsoņu vidū sasniedza 62%, un Latvijas Televīzijas otro kanālu popularitātes ziņā nepilsoņi ierindoja tikai piektajā vietā, vismaz reizi nedēļā to skatījās 61% nepilsoņu.²⁷

No 2000. līdz 2002. gadam LTV otrā kanāla programmās raidījumu apjoms svešvalodās ir svārstījies no 13% līdz 15%, bet ne reizi nav pārsniedzis Radio un televīzijas likumā noteiktos 20%.²⁸ Ņemot vērā iepriekš aprakstītos faktus, iespējams secināt – nacionālā pasūtījuma mehānisms līdzšinējos gados nav garantējis, ka Latvijas Televīzijas otrajā kanālā tiek veidots pietiekami daudz raidījumu, kas būtu domāti mazākumtautību auditorijai.

Par pozitīvu tendenci pēdējā laikā liecina tas, ka Latvijas Televīzija ir uzsākusi divu jaunu raidījumu veidošanu krievu valodā otrajā kanālā (“Process” un “Dzimtā ligzda”).

2.3.2. Latvijas Radio

Salīdzinājumā ar Latvijas Televīziju pieredze integrācijas programmu veidošanā Latvijas Radio ir bijusi daudz veiksmīgāka. 1990. gada oktobrī Latvijas Radio tika uzsākta rīta programma “Doma laukums” krieviski runājošajai auditorijai. Kopš 2001. gada veido atsevišķu integrācijas programmu “Latvijas Radio 4 – Doma laukums”. Šajā programmā

²⁶ Šāds auditorijas procentuālā sadalījuma apraksts nesniedz precīzu priekšstatu par LTV otrā kanāla skatītāju skaitu latviešu un mazākumtautību pārstāvju vidū. (Aut. piez.)

²⁷ Pētījumu un rīcības programma “Ceļā uz pilsonisku sabiedrību”. Atskaite, 2001. gads, 40., 41. lpp.

²⁸ Saruna ar LTV otrā kanāla programmu redaktori Elitu Korņilovu 03.03.2003.

skan raidījumi galvenokārt krievu, kā arī citās Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valodās.

Ņemot vērā, ka Latvijas Radio veido kopā pavisam piecas programmas, Radio un televīzijas likumā ietvertais 20% ierobežojums attiecībā uz svešvalodu lietošanu sabiedriskajās raidorganizācijās nekavē Latvijas Radio vienu programmu pamatā veidot svešvalodā. Tomēr Latvijas Radio sagatavotajā informācijā ir redzams, ka laika posmā no 1998. līdz 2001. gadam procentuāli no kopējā Latvijas Radio programmu raidapjoma stundām programmas “Doma laukums” stundu skaits nav pārsniedzis 14,5%. (Sk. 5. tabulu. Informācija par Latvijas Radio programmu “Doma laukums”).

5. tabula. Informācija par Latvijas Radio programmu “Doma laukums”

Gadi	Stundu skaits	% no kopējā programmu kopējuma	Izmantotais finansējums (LVL)	Tajā skaitā: no kopējās valsts budžeta dotācijas izmantotie līdzekļi	
				(LVL)	% no valsts budžeta dotācijas
1998.	2 190	10,3	148 620	139 154	6,3
1999.	2 190	9,7	172 048	157 826	6,7
2000.	2 196	9,7	155 987	141 169	6,0
2001.	3 285	14,5	184 537	171 727	7,3

Piezīme. Izmantotajā finansējumā nav ietverti izdevumi, kurus apmaksā centralizēti (par elektroenerģiju, siltumu, ziņu aģentūras, kapitāla iegādes, saimniecības izdevumi, remontdarbi un citi izdevumi, kas saistīti ar iekārtu uzturēšanu un saimniecisko darbību).

Sagatavoja V. Ģērmane, Latvijas Radio vadības grāmatvedības vadītāja.

2002. gadā programma “Doma laukums” tika raidīta katru dienu 6 stundas Liepājā, Valmierā un Ventspilī un 24 stundas Rīgā, Daugavpilī un Rēzeknē. Ir svarīgi uzsvērt, ka pašlaik programmas “Doma laukums” apraide netiek nodrošināta visā Latvijas teritorijā. (Sk. 4. pielikumu “Latvijas radio programmu apraides zonas”.) Kā redzams apraides zonu kartēs, arī pārējo četru Latvijas Radio programmu uztveršana nav iespējama visās Latvijas apdzīvotajās vietās.

Programma “Doma laukums” piedāvā informāciju galvenokārt krievu valodā par politiskās, ekonomiskās, sociālās un kultūras dzīves procesiem. Svarīga loma programmā ir nacionālo kultūras biedrību raidījumiem divpadsmit dažādās Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valodās, piemēram, poļu, ebreju, gruzīnu, vāciešu, baltkrievu, igauņu, armēņu, lietuviešu.

Latvijas Radio iesniegtajā atskaitē NRTP par nacionālā pasūtījuma izpildi 2001. gadā tiek norādīts, ka “būdamā vienīgā mūsu valsts sabiedriskās apraides programma krievu valodā, “Doma laukums” ļoti veicināja dialogu starp dažādām sabiedrības daļām”; “šā kanāla žurnālistu sniegumu augsti novērtējuši klausītāji, par ko liecina reitingu pieaugumi”. Pēc *BMF Gallup Media* datiem, 2000. gada ziemas mēnešos “Latvijas Radio 4 – Doma laukums” klausītāju skaits bijis 164 tūkstoši, bet 2001. gada rudens mēnešos – 249 tūkstoši. Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati par 2000. gada jūniju parāda, ka programmu “Doma laukums” katru dienu klausījušies 19,8% mazākumtautību klausītāju un 2,8% latviešu.²⁹

Latvijas Radio programmas “Doma laukums” veidošanu negatīvi ietekmē aizliegums raidījumā lietot divas valodas, ko nosaka Radio un Televīzijas likuma 19. panta 1. punkts: “Katram raidījumam jānotiek vienā valodā – raidījuma valodā. Raidījuma fragmenti citās valodās jānodrošina ar tulkojumu (dublējot, ieskaņojot vai subtitrējot). Šis noteikums neattiecas uz valodas mācību raidījumiem un mūzikas skaņdarbu izpildījumiem.” Šobrīd šī norma traucē “Doma laukuma” programmā iekļaut raidījumus, kuros tiek lietota gan latviešu, gan krievu valoda.³⁰ Šādi raidījumi formas ziņā varētu būt veiksmīga iniciatīva, lai veicinātu dialogu starp latviešiem un mazākumtautībām. Latvijas Televīzijas raidījumos šī norma nav tik problemātiska, jo ir iespējams izmantot subtitrus. Tomēr ierobežojums, ka vienā raidījumā nedrīkst izmantot vairākas valodas, varētu radīt problēmas, ja Latvijas Televīzija otrajā kanālā sāktu veidot interaktīvus tiešraides diskusiju raidījumus ar skatītāju aktīvu līdzdalību, kuros ir svarīgi nodrošināt iespēju brīvi izteikties, neuzspiežot valodas izvēli.

2.4. Secinājumi

- Radio un televīzijas likums paredz, ka viens no sabiedrisko raidorganizāciju uzdevumiem ir veidot programmas, kas būtu domātas Latvijā dzīvojošo mazākum-

²⁹ “Sabiedrisko raidorganizāciju programmas struktūras novērtējums”. SKDS, Latvijas iedzīvotāju aptauja, jūnijs, 2000.

³⁰ Konferencē “Elektroniskie sabiedrības saziņas līdzekļi un sabiedrības integrācija” (22.11.2002) šādu viedokli puda programmas “Doma laukums” direktore I. Madesova.

tautību pārstāvjiem. Valodu lietošana ir ļoti svarīgs jautājums šādu raidījumu veidošanā, taču likums noteic, ka raidījumiem mazākumtautību valodās sabiedrisko raidorganizāciju otrā kanāla programmās var atvēlēt 20% gada raidlaika. Šī norma ir problemātiska minoritāšu tiesību aspektā, jo mazākumtautību pārstāvjiem ir pamats pieprasīt, lai viņu valoda sabiedriskajos medijos izskanētu proporcionāli valodas lietotāju skaitam.

- No 1996. līdz 2001. gadam programmu apstiprināšanas prakse nacionālā pasūtījuma ietvaros noteica, ka Latvijas Radio un Latvijas Televīzijas veidoto raidījumu apjoms krievu un citās mazākumtautību valodās bija atkarīgs no sabiedrisko raidorganizāciju vadības izraudzītās programmu politikas un NRTP lēmuma. Ne Latvijas Radio, ne Latvijas Televīzijā šādu programmu apjoms procentuāli nav pat sasniedzis likuma ietvaros pieļaujamos 20%. Latvijas Radio gadījumā tas ir svārstījies no 9,7% līdz 14,5%, bet Latvijas Televīzijas otrā kanāla programmā raidlaika apjoms krievu valodā ir bijis 13% līdz 15% robežās.
- 2002. gadā sākumā noslēgtā vienošanās starp NRTP un Latvijas Radio par nacionālā pasūtījuma izpildi garantē raidījumu veidošanu mazākumtautību valodās Latvijas Radio integrācijas programmas “Doma laukums” ietvaros, taču līdzīga vienošanās attiecībā uz Latvijas Televīzijas otro kanālu atstāj šādu programmu veidošanu Latvijas Televīzijas vadības kompetencē.
- Latvijas Radio pieredze, veidojot atsevišķu integrācijas programmu “Doma laukums”, kurā iekļauti ne tikai raidījumi krievu valodā, bet arī divpadsmit citās Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valodās, vērtējama ļoti pozitīvi. Tomēr varētu apsvērt iespēju palielināt šo raidījumu raidlaika apjomu. Galvenā problēma saistīta ar to, ka pašlaik programma “Doma laukums” nav uztverama visā Latvijā.
- Latvijas Televīzijā atsevišķa integrācijas kanāla izveide nav bijusi iespējama augsto izmaksu dēļ. Otrā kanāla ietvaros veidots salīdzinoši maz raidījumu krievu valodā, bet citu Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valodās raidījumi vispār nav tikuši veidoti. Ziņu raidījumiem, kas ir galvenais informācijas ieguves avots par Latvijas sabiedriskajām, ekonomiskajām un politiskajām aktualitātēm, līdz šim tikušas atvēlētas tikai 15 minūtes dienā.
- Latvijas Televīzijas pirmās programmas uzdevums ir veicināt latviešu valodas un kultūras attīstību, bet otrajā programmā galvenais uzvars būtu liekams uz raidījumiem mazākumtautību valodās. Šo uzdevumu īstenošanu ierobežo tas, ka šobrīd netiek nodrošināta abu Latvijas Televīzijas programmu pieejamība visiem Latvijas iedzīvotājiem. (Sk. 3. pielikumu “Latvijas Televīzijas programmu apraides zonas”.) Arī Latvijas Radio latviešu valodā skanošo programmu uztveramība netiek nodrošināta visā Latvijas teritorijā.

- Radio un televīzijas likuma norma, kas noteic, ka raidījumam jānotiek vienā valodā, bet raidījuma fragmenti citās valodās ir jānodrošina ar tulkojumu, pašlaik apgrūtina iespēju Latvijas Radio programmā “Doma laukums” iekļaut raidījumus, kuros tiek vienlaicīgi lietota latviešu, krievu vai kāda cita valoda. Savukārt, Latvijas Televīzijā šī prasība būtu traucējoša tiešraidēs, kad diskusija varētu notikt gan latviešu, gan krievu valodā.

3. nodaļa. VALODAS IEROBEŽOJUMI KOMERCIĀLAJĀM RAIDORGANIZĀCIJĀM

Šajā nodaļā Radio un televīzijas likumā ietvertie valodas ierobežojumi komerciālajām raidorganizācijām, kas bija spēkā līdz 2003. gada 5. jūnija Satversmes tiesas spriedumam par šo ierobežojumu neatbilstību Satversmei, tiks analizēti, ņemot vērā vairākus aspektus: pirmkārt, demokrātijas pamatprincipus, starptautiskos cilvēktiesību un minoritāšu tiesību standartus; otrkārt, politikas īstenošanas procesu, aplūkojot Nacionālās radio un televīzijas padomes īstenoto valodas ierobežojumu kontroles efektivitāti laika posmā no Radio un televīzijas likuma stāšanās spēkā 1995. gadā līdz 2001. gadam; treškārt, komerciālo raidorganizāciju darbības specifiku; ceturtkārt, citu valstu pieredzi.

3.1. Likumdošanas analīze

Arī komerciālo raidorganizāciju darbības un uzraudzības kārtību Latvijā nosaka 1995. gada 24. augustā Saeimā pieņemtais Radio un televīzijas likums³¹. Atšķirībā no preses, kur valodas lietošanu likumdošana neregulē, Radio un televīzijas likumā ir ietverti precīzi valodas lietošanas nosacījumi komerciālo raidorganizāciju darbībai.

20. gs. 90. gadu sākumā Latvijas teritorijā vēl darbojās Krievijas televīzijas kanāli, tāpēc tikai aptuveni 17% no televīzijas raidlaika bija pieejams latviešu valodā. Vēl 1994. gadā televīzijas apraide latviešu valodā Rīgas reģionā bija 54%. Radio un televīzijas likuma izstrādē iesaistītie eksperti atzīst, ka šāda valodu situācija noteica nepieciešamību ietvert valodas ierobežojumus, kuru galvenais mērķis bija nostiprināt latviešu valodas vietu radio un televīzijas jomā un ierobežot krievu valodas pozīcijas.³² Tika uzskatīts, ka tādā veidā tiks sekmēts politiski definētais mērķis par latviešu valodu kā vienotu valsts valodu.

³¹ 1995. gadā pieņemtais Radio un televīzijas likums aizstāja 1992. gada likumu "Par radio un televīziju" (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 22./23. nr.; 1993, 8./9. nr.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs, 1994, 13. nr.)

³² Intervijas ar I. Slaidiņu (08.04.2002), A. Berķi (26.03.2002), O. Rubeni (17.04.2002).

Radio un televīzijas likuma 19. pants par raidījumu valodu ir pilnībā veltīts valodas lietošanai komerciālo raidorganizāciju programmās. 19. panta 1. punkts paredz: “Katram raidījumam jānotiek vienā valodā – raidījuma valodā. Raidījuma fragmenti citās valodās jānodrošina ar tulkojumu (dublējot, ieskaņojot vai subtitrējot). Šis noteikums neattiecas uz valodas mācību raidījumiem un mūzikas skaņdarbu izpildījumiem.” Pirmkārt, šāda likumdošanas norma apgrūtinā bilingvālu raidījumu veidošanu. Ņemot vērā, ka lielākā daļa latviešu un cittautiešu pārvalda gan latviešu, gan krievu valodu³³, šādi raidījumi formas ziņā varētu būtu veiksmīga iniciatīva, lai veicinātu dialogu starp latviešiem un mazākumtautībām. Otrkārt, šajā likuma pantā netiek ņemti vērā interaktīvie raidījumi ar skatītāju un klausītāju jautājumiem tiešajā ēterā, kuriem nav iespējams nodrošināt tulkojumu. Šādi raidījumi, piemēram, tiek veidoti TV5 programmā, kuras darbība sīkāk tiks aplūkota šīs nodaļas 3. apakšnodaļā. Šāda likuma norma ierobežo arī latviešu valodas lietošanu, jo raidījumā, kurš notiek krievu valodā, auditorijai nav iespējams uzdot jautājumus latviešu valodā.

Attiecībā uz komerciālajām televīzijas raidorganizācijām 19. panta 3. un 4. punkti paredz: “(3) Demonstrējamām filmām jābūt dublētām valsts valodā vai arī ar oriģinālo skaņas pavadījumu un subtitriem latviešu valodā, bet bērniem paredzētajām filmām jābūt dublētām vai ieskaņotām latviešu valodā. (4) Televīzijas raidījumiem svešvalodās, izņemot tiešās pārraides, retranslāciju, raidījumus ārzemēm, ziņu un valodas mācību raidījumus, jābūt ar subtitriem latviešu valodā.” Raidījumu un filmu subtitrēšana televīzijā tiek uzskatīta par veiksmīgu praksi valodu apgūvē. Tomēr pastāv jautājums, varbūt stingras tulkošanas prasības negatīvi ietekmē raidījumu veidošanu minoritāšu valodās.³⁴ Šis problemātiskās likuma normas vēl aizvien ir spēkā, un nepieciešama to caurskatīšana.

³³ Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati par valodu zināšanām parāda, ka gandrīz puse nelatviešu (48%) latviešu valodu pārvalda elementārā līmenī, katrs ceturtais (27%) novērtē savas zināšanas kā vidējas, 13% valodas prasme atbilst augstākās pakāpes prasībām, bet tikai 12% latviešu valodu nepārvalda. Savukārt, no tiem, kam dzimtā valoda ir latviešu, vairāk kā puse (54%) pārvalda krievu valodu ļoti labi un 28% – vidējā līmenī, tikai 2% valodu nezina. Aptaujas dati “Valoda”. Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001. gada novembris – 2002. gada janvāris, 5.– 6. lpp.

³⁴ Attiecībā uz līdzīgu likumdošanas normu Igaunijā Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvās komitejas ziņojumā ir teikts: “bieži ir vēlams un pilnībā saskaņā ar Konvencijas principiem programmām minoritāšu valodās nodrošināt titrus valsts valodā. Tomēr Konsultatīvā komiteja uzskata, ka attiecībā uz privātajām raidorganizācijām šis mērķis ir jāsasniedz, izmantojot uz iniciatīvu balstītas, brīvprātīgas metodes un ka stingru tulkošanas prasību uzspiešana izkropļo 9. panta īstenošanu, radot personām, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm, nevajadzīgas grūtības viņu centienos veidot pašiem savus medijus.” *Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Estonia, adopted on September 14, 2001. CM(2001)159, October 29, 2001.* http://www.coe.int/T/E/human_rights/minorities Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

Atšķirībā no likuma normām par valodu komerciālo raidorganizāciju programmās ar Satversmes spriedumu atceltās 19. panta 5. daļas prasības strikti ierobežoja valodas lietošanu: “Raidorganizācijas veidotajās programmās raidlaika apjoms svešvalodās nedrīkst pārsniegt 25% no raidlaika kopapjoma diennaktī. Šis noteikums neattiecas uz Latvijas Televīziju, Latvijas Radio, kabeļtelevīziju, kabeļradio, satelīttelevīziju, satelītradio.”³⁵ Programmu valodu nosaka pēc valodas, kas skan raidījumā. Nosakot, ka raidlaiks svešvalodā nedrīkst pārsniegt 25% vienas raidorganizācijas veidotajās programmās un nevis katrā programmā atsevišķi, likuma ietvaros viena raidorganizācija varēja veidot, piemēram, divas programmas – vienu tikai latviešu valodā, bet otru svešvalodā. Radio *SWH* veiksmīgi izmantoja šo iespēju, veidojot divas programmas, *SWH* un *SWH Rock*, latviešu valodā un vienu programmu (*SWH+*) pārsvarā ar raidījumiem krievu valodā.

Papildus 19. pantam valodas lietošana komerciālajās raidorganizācijās tiek skarta arī Radio un televīzijas likuma 18. pantā, kurš nosaka programmu veidošanas īpašos noteikumus. 1. punkts paredz, ka “(1) raidorganizācijas veidotajā vizuālajā programmā visu raidījumu (izņemot ziņas, sporta sacensības, spēles, reklāmu, teleteksta pakalpojumus un televeikalu) raidlaika kopapjomam nedēļas laikā jāatbilst šādai proporcijai: 1) ne mazāk par 51% – Eiropas audiovizuālajiem darbiem; 2) no Eiropas audiovizuālajiem darbiem ne mazāk par 40% – latviešu valodā veidotiem raidījumiem”. Ņemot vērā, ka šajā likuma daļā tiek runāts par “raidorganizācijas veidoto vizuālo programmu”, šā likuma norma attiecas tikai uz komerciālajām un sabiedriskajām televīzijas raidorganizācijām.

Tagad aplūkosim, kā Radio un televīzijas likuma pants, kas ierobežo svešvalodu lietošanu komerciālajās radio un televīzijas programmās, atbilst vispārējām cilvēktiesību normām. Saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību un minoritāšu tiesību standartiem valodu lietošana komerciālajās raidorganizācijās tiek aplūkota saistībā ar ikviena indivīda tiesībām uz vārda brīvību.

Cilvēktiesību aizsardzību Latvijā garantē Satversme un Latvijai saistoši starptautiskie līgumi. Satversmes 89. pants noteic, ka “valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības

³⁵ Līdz izdarītajiem likuma grozījumiem 1998. gada 21. oktobrī svešvalodās pieļaujamā raidlaika apjoms bija 30%. Procentu apjoma samazināšana tika veikta, pamatojoties uz 6. Saeimas Parlamentārās izmeklēšanas komisijas NRTP darbības likumības un atbilstības valsts un sabiedrības interesēm izvērtēšanai gala ziņojumu, kurā NRTP tiek pārņemts valodas kontroles trūkums. Šajā dokumentā kā viens no priekšlikumiem Radio un televīzijas likuma grozījumiem ir minēts: “7. Aizstāt 19. panta piektajā daļā vārdus “30 procentus” ar vārdiem “25 procentus”.” Kopija no Parlamentārās izmeklēšanas komisijas priekšsēdētāja P. Tabūna 1998. gada 15. oktobrī Saeimas Prezidijam adresēta dokumenta Nr. 4775, kas paredzēts izskatīšanai 6. Saeimas sēdē.

saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem”, bet 91. pants paredz, ka “cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas”. Savukārt tiesības uz vārda brīvību garantē Satversmes 100. pants, kas nosaka: “Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.” Satversmes 116. pants paredz, ka tiesības, kas tiek garantētas 100. pantā, attiecībā uz vārda brīvību “var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību”. Fragmenti no Satversmes un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem attiecībā uz vārda brīvību ir apkopoti 6. tabulā.

6. tabula. Satversme, starptautiskās un Eiropas cilvēktiesību normas attiecībā uz vārda brīvību

LR Satversme	<p>100. pants “Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.”</p> <p>116. pants Tiesības, kas tiek garantētas 100. pantā “var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību”.</p>
ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija (10.12.1948.)	<p>19. pants “Katram cilvēkam ir tiesības uz pārlicības brīvību un tiesības brīvi paust savus uzskatus; šīs tiesības ietver brīvību netraucēti palikt pie saviem uzskatiem un tiesības meklēt, saņemt un izplatīt informāciju un idejas ar jebkuriem līdzekļiem neatkarīgi no valstu robežām.”</p>
ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (16.12.1966.)	<p>19. pants “1. Katram cilvēkam ir tiesības netraucēti palikt pie saviem uzskatiem. 2. Katram cilvēkam ir tiesības brīvi izpaust savus uzskatus, šīs tiesības ietver brīvību meklēt, saņemt un izplatīt dažāda veida informāciju un idejas neatkarīgi no valstu robežām mutvārdos, rakstveidā, izmantojot presi vai mākslinieciskās izpausmes formas, vai citādā veidā pēc savas izvēles. 3. Šā panta 2. punktā paredzēto tiesību izmantošana uzliek īpašus pienākumus un īpašu atbildību. Tāpēc tā var būt saistīta ar zināmiem ierobežojumiem, taču tie jānoteic likumā un tiem jābūt nepieciešamiem: a) citu personu tiesību un reputācijas respektēšanai; b) valsts drošības, sabiedriskās kārtības (<i>ordre public</i>), iedzīvotāju veselības vai tikumības aizsardzībai.”</p>

EP Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (04.11.1950.)	10. pants “1. Ikvienam ir tiesības brīvi paust savus uzskatus. Šīs tiesības ietver uzskatu brīvību un tiesības saņemt un izplatīt informāciju un idejas bez ierobežojumiem no valsts institūciju puses un neatkarīgi no valstu robežām. Šis pants neierobežo valstu tiesības pieprasīt radioraidījumu, televīzijas raidījumu un kino demonstrēšanas licencēšanu. 2. Tā kā šo brīvību īstenošana ir saistīta ar pienākumiem un atbildību, tā var tikt pakļauta tādām prasībām, nosacījumiem, ierobežojumiem vai sodiem, kas paredzēti likumā un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai tikumību, aizsargātu citu cilvēku cieņu vai tiesības, nepieļautu konfidencialas informācijas izpaušanu vai lai nodrošinātu tiesas varu un objektivitāti.”
---	---

Šo normu interpretācija liecina, ka vārda brīvības principa nodrošināšana attiecas ne tikai uz informācijas saturu, bet arī uz formu, tātad uz valodu. Tā, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā *Autronic AG v. Switzerland* saskārās ar jautājumu par privātas kompānijas tiesībām retranslēt ar satelīttelevīzijas starpniecību televīzijas programmas krievu valodā. Tiesa atzina, kas šis jautājums ir attiecināms uz EP Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantu par vārda brīvību.³⁶ Savukārt ANO Cilvēktiesību komitejas eksperti vairākos komentāros par valstu iesniegtajām atskaitēm sakarā ar Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām izpildi ir atzinusi, ka aizliegums izmantot minoritāšu valodu privāto raidorganizāciju programmās ir vārda brīvības pārkāpums. Piemēram, komentārā par Dominikānu ir teikts: “Komiteja izsaka bažas par neatbilstošu etnisko, reliģisko un lingvistisko minoritāšu tiesību aizsardzību Dominikānā. Šajā ziņā Komiteja atzīmē, ka aizliegums veikt apraidi citās valodās, izņemot spāņu valodu, ir pretrunā ar pakta 19. pantu (vārda brīvība).”³⁷ Balstoties uz starptautisko vārda brīvības normu analīzi, valodu tiesību eksperts Fernāns de Varenness secina, ka “minoritāšu valodas lietošanas ierobežošana vai aizliegums privātajos medijos un raidorganizācijās ir ļoti nopietns cilvēktiesību pārkāpums, jo tas

³⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta Nr. 00012726/87, 22.05.1990. Par citām Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietām sk. Raihmans, L. “Mediju likumdošana, mazākumtautību jautājumi un Latvijas gadījuma izpēte”, 10.–12. lpp.

³⁷ *Human Rights Committee, Comments on Dominican Republic. U.N. Doc. CCPR/C/79/Add.18 (1993).* <http://www1.umn.edu/humanrts/hrcommittee/G9216327.htm> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

nepārprotami ir pretrunā ar vārda un preses brīvību, kas ir viena no svarīgākajām demokrātijas, starptautisko tiesību un Eiropas standartu sastāvdaļām”³⁸.

Par mazākumtautību tiesībām lietot dzimto valodu Latvijas Republikas Satversmes 114. pants noteic, ka “personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību”. 1991. gadā Latvijas Republikas Augstākās Padomes pieņemtā likuma “Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju” 1. pants noteic, ka “Latvijas Republikas iedzīvotājiem, neatkarīgi no viņu nacionālās piederības, ir garantētas vienlīdzīgas, starptautiskajām normām atbilstošas cilvēktiesības”. Šā likuma 13. pants garantē, ka “nacionālajām biedrībām, to apvienībām un asociācijām ir tiesības izmantot valsts masu informācijas līdzekļus, kā arī izveidot savus”.

Starptautisko tiesību galvenais princips par minoritāšu valodu lietošanu paredz, ka valsts nedrīkst iejaukties valodas lietošanā privātajā sfērā. Šis princips ir ietverts gan ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 27. pantā, gan EP Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību 9. pantā. (Sk. 7. tabulu “Starptautiskās un Eiropas cilvēktiesību normas attiecībā uz minoritāšu valodas lietošanu medijos.”) EP Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību Latvija parakstīja 1995. gadā un šobrīd ir vienīgā no Eiropas Savienības kandidātvalstīm, kura nav konvenciju ratificējusi. Valodu lietošanas ierobežojumi komerciālajās radio un televīzijas programmās ir pretrunā ar konvencijas 9. panta pirmo daļu, kas, pirmkārt, garantē katrai nacionālajai minoritātei piederošas personas tiesības uz vārda brīvību, kura ietver uzskatu brīvību un tiesības netraucēti saņemt un izplatīt informāciju un idejas minoritātes valodā bez iejaukšanās no valsts institūciju puses un neatkarīgi no valstu robežām, un, otrkārt, aizliedz nacionālo minoritāšu diskrimināciju mediju pieejamības jomā. Ierobežojums brīvi izvēlēties valodu radio un televīzijas programmās arī ierobežo iespējas minoritātem radīt un izmantot savus medijus, ko nosaka konvencijas 9. panta trešā daļa.

7. tabula. Starptautiskās un Eiropas cilvēktiesību normas attiecībā uz minoritāšu valodas lietošanu

ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (16.12.1966.)	27. pants “Valstis, kurās ir etniskās, reliģiskās un lingvistiskās mazākumtautības, personām, kas pieder pie šīm mazākumtautībām, nedrīkst atņemt tiesības kopā ar citiem tās pašas grupas locekļiem baudīt savu kultūru, nodoties savai reliģijai un izpildīt tās rituālus, kā arī lietot dzimto valodu.”
--	---

³⁸ De Varennes, F. “A Guide to the Rights of Minorities and Language”, 17. lpp.

<p>EP Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību (10.11.1994.)</p>	<p>9. pants</p> <p>“1. Puses apņemas atzīt, ka katras nacionālajai minoritātei piederošas personas tiesības uz vārda brīvību ietver uzskatu brīvību un tiesības netraucēti saņemt un izplatīt informāciju un idejas minoritātes valodā bez iejaukšanās no valsts institūciju puses un neatkarīgi no valstu robežām. Valstu tiesību sistēmu ietvaros puses apņemas nodrošināt, ka nacionālajām minoritātēm piederošas personas netiek diskriminētas mediju pieejamības jomā.</p> <p>2. Pirmais punkts neliedz pusēm pieprasīt skaņu radio un televīzijas pārraižu vai kino uzņēmumu licencēšanu, to veicot bez diskriminācijas un pamatojoties uz objektīviem kritērijiem.</p> <p>3. Puses apņemas nekavēt pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas radīt un izmantot drukātos medijus. Skaņu radio un televīzijas pārraižu tiesiskā regulējuma ietvaros puses, ņemot vērā 1. punkta nosacījumus, pēc iespējas nodrošina, ka nacionālajām minoritātēm piederošām personām ir iespēja radīt un izmantot savus medijus.</p> <p>4. Savu tiesību sistēmu ietvaros puses veic atbilstošus pasākumus, lai veicinātu nacionālajām minoritātēm piederošo personu pieeju medijiem, veicinātu toleranci un atļautu kultūras pluralismu.”</p>
---	---

2002. gada 12. decembrī 24 Saeimas deputāti no partijas “Par Cilvēktiesībām vienotā Latvijā” iesniedza sūdzību Satversmes tiesā, apstrīdot Radio un televīzijas likuma 19. panta 5. punkta atbilstību Satversmes 89., 91., 100. un 114. pantam, kā arī iepriekš minētajām starptautiskajām normām – EP Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantam par vārda brīvību un 14. pantam par diskriminācijas aizliegumu, ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 19. un 27. pantam. 2003. gada 11. aprīlī Satversmes tiesa pieņēma lēmumu par šīs lietas izskatīšanu rakstveida procesā. Galīgais Satversmes tiesas spriedums “Par Radio un televīzijas likuma 19. panta 5. daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91., 100. un 114. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantam un 14. pantam saistībā ar 10. pantu un starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. un 27. pantam” tika pieņemts 2003. gada 5. jūnijā. Ar šo spriedumu Radio un televīzijas likuma 25% norma, kas ierobežo raidlaika apjomu svešvalodās komerciālo raidorganizāciju programmās, tika atzīta par Satversmei neatbilstošu un spēkā neesošu. Satversmes tiesa konstatēja, ka apstrīdētā norma ir pret-runā ar Satversmes 100. pantu, kas garantē tiesības uz vārda brīvību. Spriedumā tiek uzsvērts, ka, lai gan 19. panta 5. daļā ietvertajiem vārda brīvības ierobežojumiem ir legītimi mērķi – latviešu valodas ietekmes palielināšana, tomēr, izvērtējot, vai šādi vārda brīvības ierobežojumi ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā un var tikt izmantoti legītimā mērķa sasniegšanai, tiesa secināja, pirmkārt, ka, “īstenojot apstrīdēto normu,

tomēr nav izdevies panākt plašāku valsts valodas lietošanu un ātrāku sabiedrības integrāciju”, otrkārt, ka, lai nodrošinātu latviešu valodas lietošanas palielināšanu radio un televīzijā, drīkst izmantot tikai tādus līdzekļus, kas nerada nesamērīgus vārda brīvības ierobežojumus. Satversmes tiesa atzina, ka “valodas ierobežojumus demokrātiskā sabiedrībā nevar uzskatīt par nepieciešamiem un samērīgiem”, un secināja, ka pastāv iespējas izmantot citus personas tiesības mazāk ierobežojošus līdzekļus.

3.2. Politikas īstenošanas analīze

Šajā apakšnodaļā tiks izvērtēts, vai svešvalodu ierobežošanas politika komerciālajās raidorganizācijās ir sasniegusi izvirzītos mērķus. Par Radio un televīzijas likuma īstenošanu ir atbildīga Nacionālā radio un televīzijas padome. Saskaņā ar Radio un televīzijas likumu NRTP ir patstāvīga institūcija, kas pārstāv sabiedrības intereses elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu jomā un uzrauga, lai komerciālās raidorganizācijas savā darbībā ievērotu likumus, kā arī lai tiktu nodrošināta vārda un informācijas brīvība.

3.2.1. Nacionālās radio un televīzijas padomes sastāvs

NRTP izveido Saeima, ievēlot tās sastāvā deviņus locekļus, kurus izraugās no sabiedrībā pazīstamām personām un ievēl Saeimas Kārtības rullī noteiktajā kārtībā. Radio un televīzijas likums paredz, ka NRTP sastāvā nedrīkst būt vairāk par trim locekļiem no vienas politiskās partijas. No pirmā NRTP sastāva ievēlēšanas 1995. gadā līdz šim laikam neviens opozīcijas partiju pārstāvis nav ticis ievēlēts NRTP. Minoritāšu pārstāvju līdzdalība elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu uzraudzības institūcijās tiek uzskatīta par atzīstamu praksi.³⁹ Tradicionāli tiek uzskatīts, ka dažas no pašreizējām opozīcijas partijām, piemēram, PCTVL pārstāv krievvalodīgo minoritātes intereses.

Gandrīz visu Eiropas Savienības kandidātvalstu likumdošana vai nu atsevišķi paredz minoritāšu pārstāvniecību šajās institūcijās, vai arī nodrošina, ka kandidātus izvirza ne tikai parlaments. Principi, kas tiek izmantoti, lai nodrošinātu minoritāšu pārstāvniecību, ir dažādi: gan minoritāšu tiešā pārstāvniecība, gan pārstāvju iecelšana no visām parla-

---

³⁹ Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvās komitejas ziņojumi par Igauniju un Horvātiju. *Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Estonia, adopted on September 14, 2001, CM(2001)159, October 29, 2001. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities Opinion on Croatia, adopted on April 6, 2001.*

mentā pārstāvētajām partijām, gan jaukts pārstāvju iecelšanas modelis, kad daļu ievēl parlaments, bet daļu iecel prezidentis.

Turcijas likums paredz, ka četri no deviņiem padomes locekļiem tiek ievēlēti no opozīcijas partiju piedāvātā saraksta.⁴⁰ Bulgārijā no deviņiem padomes locekļiem piecus ievēl parlaments, bet četrus iecel prezidentis.⁴¹ Polijā no deviņiem padomes locekļiem, kuriem ir jābūt ar labām zināšanām un pieredzi masu saziņas līdzekļos, četrus iecel parlamenta apakšpalāta, divus – augšpalāta un trīs – prezidentis.⁴² Slovēnijā no divdesmit pieciem padomes locekļiem piecus ievēl parlaments proporcionāli no visām parlamenta partijām, savukārt pa vienam pārstāvim tiek iecelts no itāļu un ungāru nacionālajām kopienām.⁴³ Ungārijā padomes sastāvā ir jābūt vismaz pieciem locekļiem, kurus ar vienkāršu balsu vairākumu ievēl parlaments, citus locekļus iecel parlamenta frakcijas (no katras frakcijas pa vienam); gadījumā, ja valdību vai opozīciju veido tikai viena frakcija, tai ir tiesības iecelt divus pārstāvjus.⁴⁴ Lietuvā no divpadsmit padomes locekļiem četrus iecel prezidentis, četrus – parlaments, no kuriem divi locekļi ir jāiecel no opozīcijas frakcijas kandidātiem.⁴⁵

Salīdzinot ar NRTP izveidi, kurā noteicošā loma ir valdošās koalīcijas lēmumam, šīs dažādās citu valstu prakses, ievēlot radio un televīzijas uzraudzības institūciju pārstāvjus, nodrošina lielāku daudzveidību un plašāku sabiedrisko interešu pārstāvniecību. Ņemot vērā NRTP nozīmīgo lomu elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu politikas veidošanā, ir svarīgi nodrošināt mazākumtautību interešu pārstāvniecību šajā institūcijā. Problēmas risinājumam nepieciešama plašāka analīze un vērtējums, bet jau tagad var ieskicēt dažus risinājuma variantus. Viena no iespējām ir paplašināt politisko spēku

⁴⁰ Turcijas likums "Par radio un televīzijas raidorganizāciju izveidi un apraidi" (*Turkish Law on the Establishment of Radio and Television Enterprises and their Broadcasts. Law No. 3984, April 20, 1994.* <http://www.rtuk.org.tr/ying3984.htm> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

⁴¹ Bulgārijas radio un televīzijas likums. http://www.riga.lv/minelres/NationalLegislation/Bulgaria/Bulgaria_RadioTV_excerpts_English.htm Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

⁴² Polijas radio un televīzijas likums, 7. pants <http://www.krrit.gov.pl/stroynykrrit/english.htm> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

⁴³ Slovēnijas radio un televīzijas likums (1994), 16. pants. http://www.riga.lv/minelres/NationalLegislation/Slovenia/TVRadio_excerpts_English.htm Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

⁴⁴ Ungārijas radio un televīzijas likums (1996). <http://www.meh.hu/nekh/Angol/6-7.htm> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

⁴⁵ Lietuvas radio un televīzijas likums (1996). <http://www.lrt.lt/eng/laws/> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

pārstāvniecību, nosakot, ka noteiktu skaitu NRTP pārstāvju ir jāievēl no opozīcijas partiju piedāvātajiem kandidātiem. Otrs risinājums varētu būt mazākumtautību tiešā pārstāvniecība, ieceļot padomes sastāvā ar mediju jomu saistītus mazākumtautību pārstāvjus. Trešā iespēja, ņemot vērā krievvalodīgo minoritātes lielo skaitu, ir nodrošināt šīs minoritātes interešu pārstāvniecību, paplašinot NRTP pārstāvēto politisko spēku spektru – tajā iekļaut arī opozīcijas partiju pārstāvjus, bet citu, skaitliski mazāku minoritāšu pārstāvjus iecelt no mazākumtautību biedrību izvirzītajiem kandidātiem.

3.2.2. Valodas ierobežojumu kontrole

NRTP ir atbildīga par valodas ierobežojumu kontroli komerciālajās raidorganizācijās. Sankcijas par valodas pārkāpumiem NRTP nosaka saskaņā ar Radio un televīzijas likuma 46. panta 9. daļu, kas paredz vairākus sankciju veidus.

2. informācija.

NRTP sankciju veidi

(Radio un televīzijas likuma 46. panta 9. daļa)

Padome izskata materiālus par likuma pārkāpumiem elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu jomā un atkarībā no konstatēto pārkāpumu smaguma, biežuma un bīstamības pieņem vienu no šādiem lēmumiem:

- izteikt raidorganizācijai brīdinājumu;
- sastādīt administratīvo pārkāpumu protokolu un nosūtīt to rajona (pilsētas) tiesai vai citai kompetentai institūcijai;
- anulēt apraides atļauju, retranslācijas atļauju, speciālo atļauju (licenci) kabeļtelevīzijas un kabeļradio (radiotranslācijas) darbībai vai apturēt raidorganizācijas darbību;
- iesniegt tiesā prasību par raidorganizācijas darbības izbeigšanu;
- nosūtīt materiālus tiesībsargāšanas iestādēm par krimināllietas ierosināšanu.

Ziņas par likuma pārkāpumiem arī attiecībā uz valodas normu neievērošanu NRTP iegūst, pirmkārt, veicot regulāras raidorganizāciju satura un kvalitātes pārbaudes, par kurām tiek sastādīti Radio un televīzijas likuma ievērošanas kontroles akti, otrkārt, uzklusot iedzīvotāju sūdzības par raidorganizāciju darbību.

Savas kontroles funkcijas NRTP reāli uzsāka 1996. gadā, un laika posmā līdz 2001. gada beigām ir sastādīti aptuveni 270 kontroles akti, no kuriem 72 par Radio un televīzijas likuma valodas normu neievērošanu, bet **visvairāk – 42 akti** – par 19. panta 5. daļā iekļauto valodas proporciju pārkāpumiem.⁴⁶ Šajā laikā NRTP ir saņēmusi no iedzīvotājiem aptuveni 340 sūdzību par raidorganizāciju darbību, no kurām ap 20 sūdzības par raidījumos pieļautajām valodas kļūdām. Savukārt 62 sūdzības saņemtas par valsts valodas proporciju neievērošanu un likuma normu pārkāpumiem attiecībā uz filmu dublēšanu vai subtitrēšanu valsts valodā.

Pamatojoties uz šiem faktiem, no 1996. līdz 2002. gadam NRTP ir pieņēmusi aptuveni 160 sankciju, no kurām 41 par valodas normu neievērošanu kopumā.⁴⁷ Par valodas proporciju neievērošanu padome pieņēmusi 20 sankciju: 12 gadījumos raidorganizācijām izteikti brīdinājumi, 8 reizes apturēta raidorganizāciju darbība – no 1 dienas līdz 7 dienām. Apturēšana uz 7 dienām izmantota trīs reizes. (Sk. 8. tabulu “NRTP pieņemtās sankcijas par valodas proporciju neievērošanu”.)

8. tabula. NRTP pieņemtās sankcijas par valodas proporciju neievērošanu (1996–2002)

Sankcija	Skaitis
Brīdinājums	12
Raidorganizācijas darbības apturēšana:	
uz vienu dienu	3
uz trim dienām	1
uz četrām dienām	1
uz septiņām dienām	3
Kopā	20

⁴⁶ Dati par NRTP darbību tika iegūti, iepazīstoties ar šādiem NRTP sekretariāta dokumentiem: kontroles aktiem, lēmumiem, sūdzībām.

⁴⁷ 24 gadījumos NRTP raidorganizācijām ir izteikusi brīdinājumus, 8 gadījumos sastādīti administratīvo pārkāpumu protokoli, 8 gadījumos NRTP ir pieņēmusi lēmumu par raidorganizācijas darbības apturēšanu un 1 gadījumā pieņemts lēmums par prasības pieteikuma iesniegšanu tiesā sakarā ar televīzijas darbības izbeigšanu.

Visbiežāk ir sankcionētas raidorganizācijas pilsētās ar vislielāko mazākumtautību īpatsvaru – Rīgā un Daugavpilī.

Piemēram, “TV Rīga” pēdējoreiz sankcija tika piemērota 2000. gada martā. Te gan jāprecizē, ka šajā gadījumā NRTP pamatoja savu lēmumu nevis ar 25% neievērošanu, bet gan ar to, ka filmām jābūt dublētām latviski, vai arī jābūt oriģinālvalodā ar subtitriem latviešu valodā. 2000. gada oktobrī šīs televīzijas darbība tika pārtraukta, un tagad tās vietā darbojas TV5.

Iepriekš minēto datu analīze ļauj secināt, ka NRTP īstenotā valodas ierobežojumu kontrole nav bijusi veiksmīga, jo atsevišķas raidorganizācijas regulāri pārkāpj 25% normu. To, ka šīs likuma normas neievērošana ir sastopama atsevišķos reģionos, NRTP atzīst pašas sagatavotajā Elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu attīstības nacionālajā koncepcijā 2000. – 2002. gadam: “Vietās, kur liels cittautiešu īpatsvars, sevišķi Daugavpilī un Rīgā, šis [valodu proporciju] nosacījums tiek pildīts formāli, mūzikas programmas ieskaitot valodā veidoto raidījumu daļā. [...] pat Daugavpilī, pilsētā ar vislielāko latviešu valodā nerunājošo iedzīvotāju īpatsvaru, kur skan divas krievu valodā runājošai auditorijai adresētas [komercradio] programmas, tagad ir uztveramas arī trīs tikai latviešu valodā veidotas programmas: “Radio Rīgai”, “Radio *SWH*” un Latvijas Radio 1. programma.”⁴⁸ Vēl ir svarīgi pieminēt, ka likuma normu kontroles mehānisms neparedz tādu programmu monitoringu, kas ļautu regulāri un pilnā apjomā noteikt valodas proporcijas raidorganizāciju programmās. Turklāt NRTP rīcībā nav pietiekami spēcīgu sankcijas mehānismu, kas atturētu raidorganizācijas no valodas proporciju neievērošanas.

2003. gada sākumā apstiprinātajā jaunajā Elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu attīstības nacionālajā koncepcijā 2003. – 2005. gadam NRTP atzīst, ka ir nepieciešams analizēt svešvalodu lietošanas ierobežojumu lietderību un ka vajadzīga Radio un televīzijas likuma 19. panta izvērtēšana un grozījumu sagatavošana.

---

⁴⁸ Elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu attīstības nacionālā koncepcija 2000. – 2002. gadam, NRTP, 7. lpp.

3. informācija.

Fragmenti no NRTP apstiprinātās Elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu attīstības nacionālās koncepcijas 2003. – 2005. gadam

“Saskaņā ar sabiedrības integrācijas procesu Nacionālā radio un televīzijas padome analizēs svešvalodu lietošanu komerciālo radio un televīzijas raidorganizāciju darbībā. Izvērtējot Radio un televīzijas likumā ietvertu svešvalodu lietošanas ierobežojumu lietderību, īpaši vietās ar lielu cittautiešu īpatsvaru, Nacionālā radio un televīzijas padome ierosinās diskusiju par veidiem, kā veicināt cittautiešu auditorijas piesaisti Latvijas informācijas telpai. Šī jautājuma risināšana tuvākajā laikā būs aktuāla divu iemeslu dēļ:

1. atsevišķas komerciālās raidorganizācijas ir vērsušas Nacionālās radio un televīzijas padomes uzmanību uz to, ka svešvalodu lietošanas ierobežojumi kavē gan radio, gan televīzijas raidorganizāciju attīstību;

2. Eiropas Padomes “Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību” iespējamā ratifikācija 8. Saeimas darbības laikā radīs pretrunu ar Radio un televīzijas likumu – konvencijas 9. pants paredz minoritāšu tiesības netraucēti saņemt un izplatīt informāciju un idejas minoritātes valodā bez iejaukšanās no valsts institūciju puses, bet Radio un televīzijas likuma 19. panta 5. daļa nosaka, ka raidorganizācijas veidotajās programmās raidlaika apjoms svešvalodā nedrīkst pārsniegt 25% no raidlaika kopapjoma diennaktī.

Tāpēc Nacionālā radio un televīzijas padome uzskata, ka ir nepieciešama Radio un televīzijas likuma 19. panta izvērtēšana un grozījumu sagatavošana. Taču pirms likuma izmaiņām ir svarīgi veikt plašu socioloģisku pētījumu, lai noskaidrotu Latvijas sabiedrības viedokli.”

Lai gan saskaņā ar 2003. gada 5. jūnija Satversmes tiesas spriedumu 19. panta 5. daļa tika atzīta par spēkā neesošu, NRTP uzdevums ir pievērst uzmanību vispārīgam 19. panta izvērtējumam un turpmākai valodas politikas definēšanai komerciālo raidorganizāciju darbības jomā, kas nedrīkst tikt balstīta uz valodas izvēles ierobežošanu.

3.3. Komerčiālo raidorganizāciju darbība

Šajā nodaļā tiks aplūkota valodas ierobežojumu ietekme uz komerčiālo raidorganizāciju darbību laika posmā no 1996. gada līdz 2002. gadam, īpaši analizējot atsevišķus gadījumus radio un televīzijas jomā, kā arī novērtējot kabeļtelevīziju lomu Latvijas informatīvās telpas attīstības procesā.

Komerčiālo raidorganizāciju skaits Latvijā pēdējo trīs gadu laikā nav sevišķi mainījies. (Sk. 9. tabulu “Licencētās raidorganizācijas; 1996. – 2002”.)

9. tabula. Licencētās raidorganizācijas; 1996.–2002.

Raidorganizācijas	1996*	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Radio	24	24	25	30	31	32	31
Televīzijas	42	27	28	27	27	28	27
Kabeļtelevīzijas	32	29	39	37	33	37	37
Kabeļradio	1	1	1	1	1	1	

* Izsniegtas apraides atļaujas, kabeļtelevīzijām un kabeļradio reģistrācijas atļaujas.

NRTP dati: <http://www.nrtp.lv> Pēdējo reizi sk. 21.05.2003.

Latvijā visām komerčiālajām raidorganizācijām ir jāveic sava darbība saskaņā ar Radio un televīzijas likumu. Likums paredz, ka neviens raidījums un neviena programma nav pakļaujama cenzūrai (3. panta 6. punkts) un NRTP nav tiesību vērtēt programmas pirms to raidīšanas (45. panta 6. punkts).

Apraides atļaujas komerčiālajām raidorganizācijām NRTP izdod, pamatojoties uz vispārējo programmas koncepciju, kurā raidorganizācijām jānorāda arī minimālais raidlaika apjoms latviešu valodā un maksimālais raidlaika apjoms svešvalodās. Kopš 2000. gada raidorganizācijas iesniedz NRTP ziņas par vispārējo programmas koncepciju un arī par tās izpildi pēc vienotas formas, kurā raidlaika apjomu svešvalodā norāda procentuāli no raidlaika kopapjoma diennaktī.

3.3.1. Radio raidorganizācijas

Pēc vispārējās programmas koncepcijās iesniegtajiem datiem 22 radio raidorganizācijas ir norādījušas, ka tās veic apraidi svešvalodās. Procentuāli norādītais raidlaika apjoms svešvalodā svārstās no 0,6% līdz likuma ietvaros pieļaujamiem 25% diennaktī. A/s “Radio SWH” ir vienīgā radio raidorganizācija, kas izmanto Radio un televīzijas likumā

ietverto iespēju veidot vairākas programmas, no kurām viena raida galvenokārt svešvalodā. *SWH+* raidlaika apjoms krievu valodā diennaktī ir 75%. Līdz šim NRTP nevienai citai radio raidorganizācijai nav apstiprinājusi šādu programmu veidošanas modeli. (Sk. 10. tabulu “Radio raidorganizāciju norādītais raidlaika apjoms svešvalodā”.)

10. tabula. Radio raidorganizāciju norādītais raidlaika apjoms svešvalodā (pa programmām)

Nr.	Nosaukums	Raidlaika apjoms svešvalodā	Darbības reģions
1.	<i>SWH+</i>	75%	Rīgas reģionālais (70 km rādiusā ap Rīgu)
2.	Radio <i>PIK</i>	25%	Rīga, Rīgas rajons
3.	Radio <i>MIX FM</i>	25%	Rīgas reģionālais
4.	Eiropas hitu radio (<i>Super FM</i>)	25%	Rīgas reģionālais
5.	Radio <i>Skonto</i>	25%	Rīgas reģionālais
6.	Radio Sigulda	25%	Sigulda, Rīgas rajons
7.	<i>Alise Plus</i>	25%	Daugavpils, Daugavpils rajons
8.	Radio Maksimums 107,2 <i>FM</i>	25%	Daugavpils, Daugavpils rajons
9.	Radio <i>EF – EI</i>	24,4%	Rēzekne, Rēzeknes rajons
10.	Radio <i>NOVA</i>	20%	Rīgas vietējais
11.	Latvijas Radio 4 – Doma laukums	18%	Latvija
12.	Radio Daugavai	15%	Daugavpils, Daugavpils rajons
13.	Radio Liepāja	15%	Liepāja, Liepājas rajons
14.	Radio Jēkabpils – 1	13%	Jēkabpils, Jēkabpils rajons
15.	Radio Latgalei	12,5%	Rēzekne, Rēzeknes rajons
16.	Radio Imanta	10%	Valmiera, Valmieras rajons
17.	Rietumu Radio	10%	Liepāja, Liepājas rajons
18.	Jelgavas Radio <i>FM</i>	7%	Jelgava, Jelgavas rajons
19.	Latvijas Kristīgais radio	5%	Latvija
20.	Saules iela	1%	Cēsis, Cēsu rajons
21.	Madonas radio	1%	Madona, Madonas rajons
22.	Kurzemes radio	0,6%	Kurzeme

Avots: NRTP. <http://www.nrtp.lv> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

Rīgas rajonā ir dzirdama arī SIA “*Krebs TV*” veidotā radio programma *BBC*, kas pilnībā tiek raidīta angļu valodā. Šī raidorganizācija ir saņēmusi no NRTP atļauju retranslēt *BBC World Service* programmas, tāpēc uz šo programmu valodas ierobežojumi neattiecas.

No 1996. līdz 2001. gadam NRTP ir piemērojusi vairākām radio raidorganizācijas sankcijas par valodas proporciju neievērošanu. Visbiežāk sankcionētās radio raidorganizācijas atrodas Rīgas un Daugavpils reģionos: SIA "Radio "Bizness&Baltija"" (Rīgas reģionālais radio "Bizness&Baltija"), SIA "RNR Ltd." (Rīgas reģionālais radio "Mix FM"), SIA "Pikal un partneri" (Rīgas reģionālais radio "Radio PIK"), SIA "Guron Plus" (Daugavpils reģionālais radio "Maksimums"), SIA "Alise Plus" (Daugavpils reģionālais radio "Alise Plus").

Vairākas radio raidorganizācijas atbalsta Satversmes tiesas īstenoto 25% ierobežojuma atcelšanu.⁴⁹ Atbildot uz jautājumu, vai pēc ierobežojumu atcelšanas programmas tiks veidotas tikai krievu valodā, tiek uzsvērts, ka latviešu valodas raidījumi tiks saglabāti.⁵⁰ Tas ir saistīts ar tirgus pieprasījuma regulējumu, jo saglabāsies pieprasījums pēc radio un televīzijas programmām latviešu valodā. Tiek minēts arī fakts, ka radio raidījumos ir sarežģīti ievērot nosacījumus, ka raidījumam ir jānotiek vienā valodā. Bieži tiek veidoti raidījumi ar klausītāju zvaniem un jautājumiem tiešajā ēterā, un tiem ir sarežģīti nodrošināt tulkojumu, kas arī lielākajā daļā gadījumu nav nepieciešams, jo auditorija pārvalda abas valodas.⁵¹

4. informācija. Radio "Bizness&Baltija"

Īpaši liela sabiedrības uzmanība tika pievērsta radio "Bizness&Baltija" lietai. Šis ir pirmais gadījums, kad radio vadība individuāli, iesniedzot prasību Satversmes tiesā, ir lūgusi izvērtēt Radio un televīzijas likuma normu par valodas lietošanu atbilstību Latvijas Satversmei. 2001. gada 9. augustā Satversmes tiesa saņēma pieteikumu no mediju grupas "Bizness & Baltija" īpašnieka Vladimira Gurova, kurš tiesai lūdza izvērtēt Radio un televīzijas likuma 19. panta 5. daļas atbilstību Latvijas Satversmei. Radio vairākkārt ir saņēmis brīdinājumus par valodas ierobežojumu neievērošanu, turklāt uz trim dienām tika pārtrauktas tā pārraides.

⁴⁹ Intervijas ar E. Aizkalnu "Radio Liepāja"; V. Carevu "Alise Plus", Daugavpils; U. Poli "Super FM"; V. Carevs "Alise Plus" (27.03.2003). Konferencē "Elektroniskie sabiedrības saziņas līdzekļi un sabiedrības integrācija" 22.11.2002. šādu viedokli pauda arī A. Karijevs "Radio PIK".

⁵⁰ Intervijas ar E. Aizkalnu "Radio Liepāja"; V. Carevs "Alise Plus", Daugavpils (27.03.2003).

⁵¹ Intervijas ar E. Aizkalnu "Radio Liepāja"; J. Enkuzēnu "Rietumu Radio", Liepāja; U. Poli "Super FM"; V. Carevs "Alise Plus", Daugavpils (27.03.2003).

2001. gada 29. augustā Satversmes tiesa noraidīja V. Gurova sūdzību procesuālu iemeslu dēļ, uzskatot, ka šajā lietā nav izmantoti visi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi.⁵² Pēc tam V. Gurovs vērsās rajona, apgabala un Augstākajā tiesā. 2002. gada aprīlī Augstākās tiesas Senātā tika noraidītas iepriekšējās sūdzības par valodas normām, bet “Business & Baltija” īpašnieki nolēma atkārtoti nesniegt lietu izskatīšanai Satversmes tiesā.

Kopš 2002. gada 13. marta radio translēšana ir pārtraukta, jo 2002. gada 7. martā NRTP nepagarināja “Business & Baltija” apraides atļauju. Radio licence netika pagarināta, pamatojoties uz Radio un televīzijas likumu, kas, beidzoties radio licencei, tās atjaunošanas pirmtiesības paredz tai pašai raidorganizācijai, ja tās pēdējā darbības gadā pārkāpumi nav fiksēti ar tiesas lēmumu (15. panta 8. daļa). Augstākā tiesa ir atzinusi, ka “Business& Baltija” savās programmās autoru darbus izmantojis bez atļaujas.⁵³ Šāda darbība ir pārkāpums arī Radio un televīzijas likuma izpratnē.⁵⁴ Radio “Business&Baltija” vērsās Rīgas centra rajona tiesā par licences atjaunošanu.

Lai gan formāli NRTP lēmumā par apraides atļaujas nepagarināšanu nav minēti valodas normu pārkāpumi un radio neatbilstība iesniegtajai programmas koncepcijai, tomēr NRTP galvenie pārmēti šai raidorganizācijai ir tieši saistīti ar valodas normu neievērošanu un nesaskaņotu Krievijas radio programmas “*Russkoje Radio*” retranslāciju. NRTP lēmumā nepagarināt radio licenci izmantotais pamatojums galvenokārt ir izskaidrojams ar to, ka iepriekš NRTP procesuālu iemeslu dēļ bija zaudējusi tiesas prāvas ar “Business & Baltija” par valodas normu pārkāpumiem, otrkārt, ar nevēlēšanos saasināt diskusiju par valodas jautājumiem.

3.3.2. Televīzijas raidorganizācijas

Pēc vispārējās programmas koncepcijās iesniegtajiem datiem, tikai divas televīzijas raidorganizācijas ir norādījušas, ka tās neveic apraidi svešvalodā – Aizputes televīzija un Skrundas televīzija. Procentuāli gandrīz visu televīziju norādītais raidlaika apjoms

⁵² Satversmes tiesas 2001. gada 29. augusta lēmums par atteikšanos ierosināt lietu.

⁵³ Augstākās tiesas 24.05.2001. spriedums lietā Nr C04179699 (PAC 216).

⁵⁴ Radio un televīzijas likuma 17. panta 6. daļa.

svešvalodā svārstās no 18% līdz likuma ietvaros pieļaujamiem 25% diennaktī, tikai divas televīzijas ir norādījušas mazāk par 5%.⁵⁵ (Sk. 11. tabulu “Televīzijas raidorganizāciju norādītais raidlaika apjoms svešvalodā”.)

11. tabula. Televīzijas raidorganizāciju norādītais raidlaika apjoms svešvalodā

Nr.	Nosaukums	Raidlaika apjoms svešvalodā	Darbības reģions	Apkalpes zonas rādiuss, km
1.	Latvijas Televīzijas 2. kanāls (LTV7)	20%	Latvija	
2.	Latvijas Neatkarīgā Televīzija	24%	Latvija	
3.	TV 3 <i>Latvia</i>	25%	Latvija	
4.	TV5–Rīga	25%	Rīgas reģionālais	
5.	Kuldīgas Televīzijas sabiedrība	24%	Reģionālais (Kuldīgas, Saldus, Talsu, Liepājas rajoni, daļēji Ventspils rajons)	23–28
6.	Daugavpils TV	25%	Daugavpils, Daugavpils rajons	18–20
7.	TV–Miljons	25%	Daugavpils, Daugavpils rajons	23–25
8.	Rēzeknes TV	4%	Rēzekne, Rēzeknes rajons	12–17
9.	TV Dzintare	18%	Liepāja, Liepājas rajons	10–15
10.	Ventspils TV “Skatvis”	25%	Ventspils, Ventspils rajons	10–12
11.	TV Spektrs	25%	Vietējais (Mālpils, Rīgas rajons)	12–20
12.	Līvānu TV	25%	Vietējais (Līvāni, apkārtējie pagasti)	10–18
13.	Vidusdaugavas televīzija	25%	Vietējais (Jēkabpils, apkārtējie pagasti)	8
14.	Dagdas TV	20%	Vietējais (Dagdas, Krāslavas rajons)	7–9
15.	Dobeles TV (Zemgales novada televīzijas)	25%	Vietējais (Dobeles, Dobeles rajons)	15–22
16.	Smiltenes TV	25%	Vietējais (Smiltene, Valkas rajons)	10–18

⁵⁵ SIA Rēzeknes televīzija (reģionālā programma Rēzeknes TV); SIA Valmieras TV (vietējā programma Valmieras TV); NRTP dati.

17.	Ogres TV	25%	Vietējais (Ogre, Ogres rajons)	5–25
18.	Rūjienas TV	25%	Vietējais (Rūjiena, Valmieras rajons)	8–10
19.	TV Vidzeme	25%	Vietējais (Cēsis)	9–18
20.	Krāslavas TV	25%	Vietējais (Krāslava, Krāslavas rajons)	6–8
21.	Gulbenes TV	25%	Vietējais (Gulbene)	10–12
22.	TV Viļāni	20%	Vietējais (Viļāni, Rēzeknes rajons)	7–8
23.	Talsu TV	25%	Vietējais (Talsi, Talsu rajons)	2–6
24.	Valmieras TV	5%	Vietējais (Valmiera, Valmieras rajons)	15–20
25.	Sēlijas NTV 6	23,15%	Vietējais (Viesīte, Jēkabpils rajons)	10–30

Avoti: NRTP. <http://www.nrtp.lv> un Latvijas Valsts elektrosakaru inspekcija, <http://www.vei.lv/tvsia.htm>
Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

No 1996. līdz 2001. gadam vairākām televīzijas raidorganizācijām NRTP ir piemērojusi sankcijas par valodas proporciju neievērošanu. Visbiežāk sankcionētās televīzijas raidorganizācijas atrodas Rīgas, Jelgavas un Daugavpils reģionā: a/s LNT (Nacionālais Televīzijas kanāls LNT), SIA “TV3 *Latvia*” (Rīgas reģionālais televīzijas kanāls TV3), SIA TV Rīga (Rīgas reģionālais televīzijas kanāls TV5–Rīga), SIA “*Multitone Balt*” (Zemgales reģionālais televīzijas kanāls Zemgales TV), SIA Daugavpils televīzijas studija (Daugavpils reģionālā televīzija Daugavpils TV), SIA Daugavpils izdevniecības firma “Latgales reklāma” (Daugavpils reģionālā televīzija TV – Miljons).

Vairāku televīzijas raidorganizāciju vadītāji uzskata, ka ir nepieciešama valodu lietošanas ierobežojošo normu atcelšana, gan attiecībā uz 25% procentu ierobežojumu, kuru Satversmes tiesa 2003. gada jūnijā ir atzinusi par spēkā neesošu, gan attiecībā uz normu, kas noteic, ka raidījumam ir jānotiek vienā valodā.⁵⁶ Reģionālajās televīzijas problēmas sagādā subtitru nodrošināšana, kas ļoti dārgi izmaksā. Savukārt, ja tiek nodrošināts tulkojums dublējot vai ieskaņojot, tiek zaudētas daudzas ar valodu saistītas emocionālas nianšes.⁵⁷

⁵⁶ Konferencē “Elektroniskie sabiedrības saziņas līdzekļi un sabiedrības integrācija” 22.11.2002. šādu viedokli puda O. Pulks, TV5 programmu vadītājs, I. Lasmane, LNT programmu direktore, A. Mirvis, Ventpils TV. D. Ostrovska, “TV3” programmu direktore (27.03.2003.) intervijā norādīja, ka atbalsta 25% ierobežojumu atcelšanu, bet attiecībā uz to, ka raidījumam jānotiek vienā valodā, uzsvēra, ka tas rada sarežģījumus raidorganizācijas darbā.

⁵⁷ Intervijas ar A. Mirvi, Ventpils TV; G. Šukurova, TV Miljons, Daugavpils (27.03.2003).

5. informācija. Televīzija TV5–Rīga

Rīgas reģiona televīzijas TV5–Rīga darbība ir piemērs, kā ar informatīvām programmām krievu valodā mazākumtautību auditorija tiek piesaistīta vietējai informācijas telpai. Protams, pievēršot pastiprinātu uzmanību šādu programmu veidošanai, ne vienmēr ir iespējams izpildīt nosacījumu par pieļaujamo raidlaika apjomu svešvalodā.

2001. gada 1. oktobrī Rīgas reģionālā televīzijas kanāla TV Rīga vietā darbību uzsāka televīzijas kanāls TV5–Rīga, kas par savu mērķauditoriju izraudzījās latviski un krieviski runājošos Rīgas iedzīvotājus. Televīzijā tika veidoti informatīvi raidījumi krievu valodā, kurus gatavoja krievu tautības žurnālisti (piemēram, “Nedēļas tēma” un “Nedēļas apskats”). Tādējādi tika aizpildīts informācijas trūkums televīzijā krievu valodā par Latvijas sabiedrībā svarīgiem jautājumiem.⁵⁸ Turklāt *BMF Gallup Media* kanālu raidlaika monitorings par 2002. gada aprīļa mēnesi parādīja, ka nedēļas laikā TV5–Rīga veidotie raidījumi krievu valodā sasniedza 35 stundas, attiecīgi atsevišķās nedēļas dienās raidlaika apjoms krievu valodā sasniedza 59% no kopējā raidlaika diennaktī.⁵⁹

Ņemot vērā, ka šai televīzijai bija raksturīga interaktīva pieeja – tika veicināta iedzīvotāju diskusija –, raidījuma vadītāji bieži sastapās ar to, ka latviskajos tiešraides raidījumos skatītāji vēlējās uzdot jautājumus krievu valodā, taču tiem nebija iespējams nodrošināt tulkojumu. Tas nozīmē, ka, ļaujot šiem cilvēkiem izteikties, tika pārkāpts Radio un televīzijas likuma 19. panta 1. punkts.

Dati par televīziju auditorijas sadalījumu pierāda, ka līdz ar TV5–Rīga darbības uzsākšanu šo kanālu pirmajās nedēļās jau skatījās 8% Rīgā dzīvojošo cittautiešu. Vienlaikus samazinājusies Krievijas televīzijas kanāla ORT popularitāte.⁶⁰

⁵⁸ Par šādu raidījumu trūkumu liecina arī tas, ka no televīzijas raidījumiem latviešu valodā nelatvieši visvairāk skatās tieši ziņu raidījumus (36%). Aptaujas dati “Valoda”. Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2001. gada novembris – 2002. gada janvāris, 10. lpp.

⁵⁹ “TV kanālu raidlaika monitorings 22.04.2002.–28.04.2002.”, *BMF Gallup Media*, 8. lpp.

⁶⁰ “TV auditorijas atskaite 29.10.2002.–04.11.2002.”. *BMF Gallup Media*.

3.3.3. Kabeļtelevīzijas

Latvijā kabeļtelevīziju popularitāte ir samērā liela. 2001. gadā Latvijā darbojās 37 kabeļtelevīzijas raidorganizācijas un kopējais abonentu skaits sasniedza 307 961. Rīgā un tās reģionā darbojas 15 kabeļtelevīzijas, Liepājā – 2, Daugavpilī un Ventspilī – 1. Kabeļtelevīziju piedāvātās programmas nav pieejamas tiem iedzīvotājiem, kuru ierobežotie ienākumi neļauj samaksāt abonēšanas maksu.

Ņemot vērā abonentu skaitu, populārākie ir Krievijas televīzijas kanāli ORT, RTR (Krievijas Sabiedriskā televīzija), TV6 Maskava, NTV *International* un TV *Centr*. (Sk. 12. tabulu “Krievijas televīziju abonentu skaits”).

12. tabula. Krievijas televīziju abonentu skaits (09.04.2002.)

Nr.	Televīzija	Abonentu sk.
1.	Krievijas TV	221 800
2.	Krievijas Sab. TV	221 073
3.	TV 6 Maskava	207 835
4.	NTV <i>International</i>	127 653
5.	TV <i>Centr</i>	128 953

Avots: NRTP sekretariāta informācija.

Daugavpils, Krāslavas, Jēkabpils un Saldus kabeļtelevīzijas piedāvā saviem abonentiem, kuru vidū ir arī vietējās poļu minoritātes pārstāvji, Polijas televīziju TV *Polonia*. (Sk. 13. tabulu “TV *Polonia* abonentu skaits”).

13. tabula. TV *Polonia* abonentu skaits (09.04.2002.)

Nr.	KabeļTV	Abonentu sk.
1.	SIA <i>DAUTKOM</i> TV	26 000
2.	SIA <i>Telia MultiCom</i>	25 040
3.	Krāslavas pils. SIA KTV TELEANSS	1557
4.	Saldus raj. SIA ARTS	900

Avots: NRTP sekretariāta informācija.

No uzskatu plurālisma viedokļa ir svarīgi nodrošināt pēc iespējas daudzveidīgāku kabeļtelevīziju kanālu piedāvājumu. Bet nav iespējams runāt par sabiedrības saliedētību,

ja mazākumtautību auditorija iegūst informāciju pārsvarā no Krievijā veidotām programmām, kas ir pieejamas ar kabeļtelevīziju starpniecību.

3.4. Citu valstu pieredze

Valodu lietošanas ierobežojumi privātajās raidorganizācijās ir iekļauti Nīderlandes, Francijas, Igaunijas un Moldovas likumdošanā. Līdz 2002. gada augstam arī Turcijas radio un televīzijas likums paredzēja, ka apraidei jānotiek vienīgi turku valodā. 2002. gada 9. augustā Turcijas likumā "Par radio un televīzijas raidorganizāciju izveidi un apraidi" stājās spēkā izmaiņas, kas pieļauj kurdu valodas lietošanu radio un televīzijā, bet tikai stingrā valsts kontrolē.⁶¹ Moldovas likums par apraidi noteic, ka 65% privāto raidorganizāciju raidlaikam jābūt valsts valodā, bet šī norma netiek pielietota rajonos, kur kompakti dzīvo mazākumtautības.⁶²

Igaunijas Valodu likums neparedz valodu ierobežojumus attiecībā uz radio, – ja raidījumi domāti cittautiešu auditorijai, tulkojums nav nepieciešams. Tomēr likums ierobežo televīzijas pārraides svešvalodās bez tulkojuma igauņu valodā; tulkojums igauņu valodā nav nepieciešams programmām, kuras tiek tieši retranslētas, valodu mācību raidījumiem, ziņu raidījumiem un tiešā ētera raidījumiem, kuri tiek veidoti svešvalodās. Likums vienlaikus ierobežo šādu raidījumu apjomu, nosakot, ka programmas bez tulkojuma nedrīkst pārsniegt 10% no iknedēļas raidorganizācijas pašas veidoto programmu apjoma.⁶³

No Eiropas Savienības valstīm valodas lietošanas ierobežojumi sastopami Francijā, kur 1986. gada Likums par komunikāciju brīvību paredz, ka radio un televīzijas programmās franču valodas lietošana ir obligāta.⁶⁴ Tomēr likumā ir iekļauta atruna, ka šī prasība neattiecas uz programmām, kuras paredzēts pilnībā raidīt svešvalodās. Tā, piemēram, Francijā darbojas radio programma *Radio Orient*, kas raida arābu valodā.

⁶¹ "Turklāt, ir pieļaujamas programmas citās valodās un dialektos, kurus tradicionāli ikdienā lieto Turcijas pilsoņi. Šādas programmas nedrīkst būt pretrunā ar Konstitūcijā nostiprinātajiem Turcijas Republikas pamatprincipiem un valsts iedzīvotāju un teritorijas nedalāmību. Programmu darbības principi un pārraudzība ir jādefinē nolikumā, kuru izsniedz Radio un televīzijas Augstākā Padome." Turcijas likums "Par radio un televīzijas raidorganizāciju izveidi un apraidi". *Turkish Law on the Establishment of Radio and Television Enterprises and their Broadcasts. Law No. 3984, April 20, 1994.*

⁶² Raihman, L. "Mediju likumdošana, mazākumtautību jautājumi un Latvijas gadījuma izpēte", 23. lpp.

⁶³ Igaunijas Valodu likums. <http://www.eki.ee/keel/langact.html> Pēdējo reizi sk. 29.03.2002.

⁶⁴ *Loi relative à la liberté de communication (*Loi Léotard *) Loi 86-1067 du 30 Septembre 1986, Article 20-1., Les brochures du Conseil Supérieur de l'audiovisuel*, 12. lpp.

Otra ES dalībvalsts, kurā ir spēcīgi procentuāli valodas ierobežojumi, ir Nīderlande. 1987. gada likums par medijiem paredz, ka komerciālajām raidorganizācijām vismaz 40% no raidlaika jābūt abās oficiālajās valodās: holandiešu un frīzu.⁶⁵ Tomēr Nīderlandes radio un televīzijas padomes sniegtie dati liecina, ka raidorganizācijām ir tiesības lūgt izņēmuma kārtā procentu attiecību samazināt. Piemēram, no 2000. līdz 2002. gadam vācu izcelsmes kanāls *Film1* ir ticis pilnībā atbrīvots no šīs normas ievērošanas.⁶⁶ Svarīgi uzsvērt, ka pieļaujama raidlaika apjoms citās valodās Nīderlandē (60%) ir salīdzinoši augsts, ja ņem vērā, ka no 16 miljoniem Nīderlandes iedzīvotāju tikai 3 miljoni ir minoritāšu pārstāvji un imigranti.⁶⁷

Ņemot vērā citu valstu pieredzi par valodas lietošanas ierobežojumiem radio un televīzijas programmās, var secināt, ka, lai gan šo valstu likumdošanā ir iekļautas normas, kas ierobežo svešvalodu lietošanu, tomēr politikas īstenošanas līmeni tiek akceptēts, ka atsevišķas programmas tiek veidotas minoritāšu valodās.

3.5. Secinājumi

Izvērtējot līdzšinējo valodas politiku attiecībā uz komerciālajām raidorganizācijām, var izdarīt šādus galvenos secinājumus.

- Valodas ierobežojumi komerciālajās raidorganizācijās ir pretrunā ar Latvijā oficiāli apstiprināto etnopolitikas pamatprincipu – nošķirt publisko un privāto sfēru, publiskajā sfērā iekļaujot visai sabiedrībai kopīgu politisko kultūru un pilsoniskās tiesības, bet privātajā sfērā garantējot dažādu mazākumtautību kultūru autonomijas principu, un viens no tā svarīgākajiem komponentiem ir tiesības izplatīt un saņemt informāciju mazākumtautības valodā. Šis princips ir ietverts Valsts programmā “Sabiedrības integrācija Latvijā”, kurā, definējot integrācijas būtību, ir teikts: “Integrēta ir tāda pilsoniskā sabiedrība, kurā cittautieši brīvi pārvalda latviešu valodu, ir pārvarējuši atsvešinātību no latviešu kultūras vērtībām un iesaistījušies Latvijas sabiedrības kopīgo mērķu īstenošanā (publiskā sfēra), kurā tiek nodrošinātas cittautiešu tiesības saglabāt savu dzimto valodu un kultūru (privātā sfēra).”⁶⁸

⁶⁵ *The Media Decree. The Bulletin of Acts and Decrees of the Kingdom of Netherlands 1987, 573, Article 521.*

⁶⁶ Sarakste ar Nīderlandes mediju komisiju (*Commissariaat voor de Media*). 11.06.2002.

⁶⁷ CBS. *Statistics Netherlands: www.cbs.nl* Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.

⁶⁸ Valsts programma “Sabiedrības integrācija Latvijā”. <http://www.integracija.gov.lv/index.php?id=94&sadala=40> Pēdējo reizi sk. 21.05.2003.

- Saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību un minoritāšu tiesību standartiem valodu lietošana komerciālajās raidorganizācijās tiek aplūkota saistībā ar ikviena indivīda tiesībām uz vārda brīvību. Vārda brīvības principa nodrošināšana attiecas ne tikai uz informācijas saturu, bet arī uz formu, tātad valodu. 2003. gada 5. jūnijā Satversmes tiesa pieņēma spriedumu, kurā konstatēja, ka Radio un televīzijas likuma 19. panta 5. daļa, kas nosaka, ka “raidorganizācijas veidotajās programmās raidlaika apjoms svešvalodās nedrīkst pārsniegt 25% no raidlaika kopapjoma diennaktī”, neatbilst Satversmes 100. pantam, kas garantē vārda brīvību. Līdz ar šo Satversmes tiesas spriedumu raidlaika sadalījums privātajām raidorganizācijām 75% latviešu valodā un 25% svešvalodā tika atzīts par spēkā neesošu.
- Radio un televīzijas likuma 19. panta 1. daļa, kas noteic, ka raidījumam ir jānotiek vienā valodā, bet raidījuma fragmenti citā valodā ir jānodrošina ar tulkojumu, ir sevišķi apgrūtinājoša bilingvālu radio raidījumu veidošanai. Bet televīzijā tā ierobežo iespēju veidot tiešraides programmas, kurās vienlaikus tiktu izmantotas divas valodas.
- NRTP īstenotā valodas ierobežojumu kontrole pierāda, ka sankcijas un sodi nav sekmīgs veids, kā rosināt latviešu valodas lietošanu komerciālajās radio un televīzijas programmās. Valodu proporciju ievērošanu nav iespējams kontrolēt nepārtraukti, tāpēc atsevišķas raidorganizācijas regulāri pārkāpj valodu proporcijas, veidojot programmas krievu valodā, lai sniegtu informāciju par Latvijas notikumiem krievu valodā runājošajai auditorijai.
- NRTP ir nozīmīga loma gan elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu politikas veidošanā, gan lemjot par valsts budžeta līdzekļu sadalījumu sabiedriskajām raidorganizācijām, tāpēc ir svarīgi nodrošināt mazākumtautību interešu pārstāvniecību šajā institūcijā.

IETEIKUMI

- Latvijas Televīzijas un Latvijas Radio uzdevums ir veidot līdzsvarotu un daudzpusīgu programmu visām sabiedrības grupām, tajā skaitā – Latvijā dzīvojošajām mazākumtautībām. To ir grūti īstenot, ņemot vērā, ka tikai 20% no otrā kanāla raidījumiem var veidot mazākumtautību valodās. Tāpēc ir svarīgi Radio un televīzijas likuma 62. panta 3. daļā paredzēt, ka raidījumiem mazākumtautību valodās var atvēlēt 40% no gada raidlaika sabiedrisko raidorganizāciju otrā kanāla programmās, ņemot vērā to Latvijas iedzīvotāju proporciju, kam dzimtā valoda nav latviešu valoda.
- Latvijas Radio un Latvijas Televīzijas programmā iekļauto raidījumu apjomu un saturu mazākumtautību valodās izvēlēties, balstoties uz iedzīvotāju aptauju datiem par šādu programmu pieprasījumu un mazākumtautību auditorijas attieksmes novērtējumu.
- Papildināt vienošanos par nacionālā pasūtījuma izpildi Latvijas Televīzijā ar nosacījumu, ka Latvijas Televīzijas uzdevums otrajā kanālā ir veidot integrācijas sleju, kurā būtu iekļauti raidījumi ne tikai krievu valodā, bet arī citās Latvijā dzīvojošo mazākumtautību valodās. Nodrošināt šiem raidījumiem nepieciešamo finansējumu no valsts budžeta līdzekļiem. Palielināt ziņu raidījumu apjomu krievu valodā Latvijas Televīzijas otrajā kanālā.
- Nepieciešams nodrošināt finanšu līdzekļus, lai Latvijas Televīzijas un Latvijas Radio programmas būtu uztveramas visā Latvijas teritorijā.
- Veidot mūsdienām atbilstošas sabiedrības integrācijas politikas vadlīnijas, pārstrādājot Valsts programmu “Sabiedrības integrācija Latvijā”. Attiecībā uz sabiedrības informācijas līdzekļiem atsevišķu uzmanību pievērst radio un televīzijas lomai dialoga veicināšanā starp latviešiem un Latvijā dzīvojošo mazākumtautību pārstāvjiem.
- Ņemot vērā Satversmes tiesas spriedumu, mediju politikas veidošanā par valodas lietojumu komerciālajās raidorganizācijās ir jāizmanto metodes, kas balstītos uz informācijas pieejamību auditorijai un nevis uz valodas lietošanas ierobežojumiem.

- Svītrot Radio un televīzijas likuma 19. panta 1. daļu: “Katram raidījumam jānotiek vienā valodā – raidījuma valodā. Raidījuma fragmenti citās valodās jānodrošina ar tulkojumu (dublējot, ieskaņojot vai subtitrējot). Šis noteikums neattiecas uz valodas mācību raidījumiem un mūzikas skaņdarbu izpildījumiem.”
- Ļaut, lai auditorijas pieprasījums nosaka komerciālajās raidorganizācijās izmantojamo valodu. Tādā veidā tiks īstenots Valsts programmā “Sabiedrības integrācija Latvijā” ietvertais pamatprincips, ka raidlaika sadalījumā valsts un citās valodās mērķis ir “informācijas pieejamība auditorijai”.
- Izvērtēt risinājuma variantus, kas nodrošinātu mazākumtautību interešu pārstāvēniecību NRTP sastāvā.
- Valodas proporciju kontroles vietā NRTP pievērst lielāku uzmanību, lai raidorganizācijas savu darbību veiktu saskaņā ar iesniegto vispārējo programmas koncepciju, iekļaujot programmās ziņu un informatīvus raidījumus par Latvijas aktualitātēm. NRTP ir jāseko, lai nenotiktu neatļauta citu valstu programmu retranslācija vietējo komerciālo raidorganizāciju programmās.

PIELIKUMI

1. pielikums
SATVERSMES TIESAS SPRIEDUMS
PAR VALODAS IEROBEŽOJUMU
KOMERCIĀLAJĀM RAIDORGANIZĀCIJĀM
NEATBILSTĪBU SATVERSMEI

Latvijas Republikas Satversmes tiesa

SPRIEDUMS
LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2003. gada 5. jūnijā
Lietā nr. 2003-02-0106

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Juris Jelāgins, Romāns Apsītis, Ilma Čepāne, Andrejs Lepse, Ilze Skultāne un Anita Ušacka,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu, Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 6. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. punktu un 28.¹ pantu,

pēc divdesmit četru 8. Saeimas deputātu – Borisa Cileviča, Jāņa Jurkāna, Jāņa Urbanoviča, Nikolaja Kabanova, Pāvela Maksimova, Ivana Ribakova, Daiņa Turlā, Valērija Karpuškina, Vladimira Buzajeva, Anatolija Mackeviča, Andra Tolmačova, Sergeja Fjodorova, Vjačeslava Stepaņenko, Martijana Bekasova, Alekseja Vidavska, Oļega

---

Izmantots Satversmes tiesas mājas lapā publicētais sprieduma teksts [http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/Spriedumi/02-0106\(03\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/LV/Spriedumi/02-0106(03).htm) Pēdējo reizi sk. 08.09.2003.

Deņisova, Aleksandra Golubova, Jura Sokolovska, Valērija Agešina, Jakova Plinera, Vitālija Orlova, Andreja Aleksejeva, Andreja Klementjeva un Aleksandra Bartaševiča – pieteikuma,

rakstveida procesā izskatīja lietu

“Par Radio un televīzijas likuma 19. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91., 100. un 114. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantam un 14. pantam saistībā ar 10. pantu un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. un 27. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. 1995. gada 24. augustā Latvijas Republikas Saeima pieņēma Radio un televīzijas likumu. Likums nosaka Latvijas Republikas jurisdikcijā esošo raidorganizāciju veidošanas, reģistrācijas, darbības un uzraudzības kārtību.

Likuma III nodaļā ir ietverti raidījumu un programmu veidošanas un raidīšanas noteikumi, tostarp arī prasības par raidījumu valodu. Sākotnēji Radio un televīzijas likuma 19. panta piektā daļa noteica, ka raidorganizācijas veidotajā programmā raidlaika apjoms svešvalodās nedrīkst pārsniegt 30 procentus no raidlaika kopapjoma mēneša laikā. 1997. gada 30. oktobrī Saeima šo panta daļu grozīja un noteica, ka raidlaika apjoms svešvalodās nedrīkst pārsniegt 30 procentus no raidlaika kopapjoma dienakts laikā.

Visbeidzot, 1998. gada 29. oktobrī Saeima pieņēma likumu, ar kuru Radio un televīzijas likuma 19. panta piektā daļa tika grozīta vēlreiz, un jaunā redakcija ir spēkā kopš 1998. gada 25. novembra. Tā noteic, ka “raidorganizācijas veidotajās programmās raidlaika apjoms svešvalodās nedrīkst pārsniegt 25 procentus no raidlaika kopapjoma dienakts laikā” (turpmāk – apstrīdētā norma). Turpat ir dota atruna, ka “šis noteikums neattiecas uz Latvijas Televīziju, Latvijas Radio, kabeļtelevīziju, kabeļradio, satelīttelevīziju, satelītradio”.

Latvijas Republika ar Augstākās Padomes 1990. gada 4. maija deklarāciju “Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos” pievienojās ANO 1966. gada 16. decembra Starptautiskajam paktam par pilsoņu un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts). Latvijas Republikā tas ir spēkā kopš 1992. gada 14. jūlija.

Pakta 19. pantā noteiktas ikviena cilvēka tiesības brīvi paust savus uzskatus un tiek paskaidrots, ka šīs tiesības ietver brīvību meklēt, saņemt un izplatīt dažāda veida infor-

mācīju un idejas mutvārdos, rakstveidā, izmantojot presi vai mākslinieciskās izpausmes formas, vai citādā veidā pēc savas izvēles. Šo tiesību izmantošana var būt saistīta ar zināmiem ierobežojumiem, taču “tie jānoteic likumā un tiem jābūt nepieciešamiem: a) citu personu tiesību un reputācijas respektēšanai; b) valsts drošības, sabiedriskās kārtības, iedzīvotāju veselības vai tikumības aizsardzībai”.

Savukārt Pakta 27. pantā citastarp noteikts, ka personām, kas pieder pie etniskām un valodas minoritātēm, nedrīkst atņemt tiesības kopā ar citiem tās pašas grupas locekļiem izmantot savu kultūru un lietot dzimto valodu.

Latvijas Republikas Saeima 1997. gada 4. jūnijā ratificēja Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju (turpmāk – Konvencija). Latvijas Republikā tā ir spēkā kopš 1997. gada 13. jūnija.

Līdzīgi kā Pakts, Konvencija noteic ikviena tiesības brīvi paust savus uzskatus, tostarp tiesības netraucēti saņemt un izplatīt informāciju un idejas bez iejaukšanās no sabiedrisko institūciju puses un neatkarīgi no valstu robežām (10. pants). Turpat ir dota atruna, ka šis Konvencijas pants “neapstrīd valstu tiesības pieprasīt radoraidījumu, televīzijas raidījumu un kino demonstrēšanas licencēšanu”.

Konvencijas 10. panta otrajā daļā ir uzskaitīti leģitīmie mērķi, kuru dēļ vārda brīvības īstenošana var tikt pakļauta ierobežojumiem, ja šie mērķi nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā. Tā paredz, ka ierobežojumus var noteikt ar likumu, lai aizsargātu valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai morāli, aizsargātu citu cilvēku reputāciju vai tiesības, nepieļautu konfidenciālas informācijas izpaušanu vai arī lai saglabātu tiesas autoritāti un objektivitāti.

Savukārt Konvencijas 14. pants noteic, ka tajā ietverto tiesību, arī tiesību brīvi paust uzskatus, un brīvību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas, tostarp neatkarīgi no valodas vai saistības ar kādu nacionālo minoritāti.

2. Pieteikuma iesniedzēji – divdesmit četri Saeimas deputāti – lūdz izvērtēt apstrīdētās tiesību normas atbilstību:

- 1) Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 89., 91., 100. un 114. pantam;
- 2) Konvencijas 10. un 14. pantam saistībā ar 10. pantu;
- 3) Pakta 19. un 27. pantam.

Pieteikuma iesniedzēji lūdz atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka visas privātās raidorganizācijas, kuras dibinātas Latvijā, ir pakļautas ierobežojošam 25 procentu nosacījumam un tādējādi izdara secinājumu, ka apstrīdētā norma aizliedz dibināt privātās raidorganizācijas, kuru raidījumu pamatvaloda būtu mazākumtautību valoda. Tas diskriminējot privāto tiesību subjektus pēc valodas pazīmes un būtiski ierobežojot personas tiesības iegūt un izplatīt informāciju mazākumtautības valodā.

Pieteikumā norādīts, ka Satversmes 100. pants nosaka ikvienas personas tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, arī pie minoritātēm piederošu personu tiesības uz vārda brīvību. Pie tam Satversmes 91. pants noteic, ka cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Tiesības uz vārda brīvību noteiktas arī Konvencijas 10. pantā un Pakta 19. pantā, savukārt diskriminācijas aizliegums saistībā ar tiesībām uz vārda brīvību ir noteikts Konvencijas 14. pantā.

Pieteikuma iesniedzēji vērs uzmanību uz to, ka personām, kas pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu (Satversmes 114. pants). Bez tam pie mazākumtautībām piederošu personu jeb etnisko minoritāšu tiesību aizsardzība ir noteikta arī Pakta 27. pantā.

3. **Saeima** Satversmes tiesai iesniegtajā atbildes rakstā norāda, ka ierobežojumi, kas noteikti apstrīdētajā normā, nav pretrunā ar Satversmes 89., 91., 100. un 114. pantu, Konvencijas 10. pantu un 14. pantu saistībā ar 10. pantu un Pakta 19. un 27. pantu, un lūdz atzīt pieteikumu par nepamatotu un noraidīt. Atbildes rakstā izteikts viedoklis, ka Konvencijas 10. panta pirmā daļa neierobežo valstu tiesības pieprasīt radio raidījumu, televīzijas raidījumu un kino demonstrēšanas licencēšanu, jo Konvencija paredz valstij tiesības pakļaut raidīšanu noteiktām prasībām, tādējādi paredz valstij noteiktas tiesības iejaukties.

Saeima savu viedokli atbildes rakstā pamato ar proporcionalitātes pārbaudi, proti, valsts ir tiesīga ierobežot tiesības, ja šie ierobežojumi ir noteikti likumā, ja tiem ir leģitīms mērķis un ja šo ierobežojumu nepieciešamība ir noteikta demokrātiskā sabiedrībā. Izvērtējot dažus Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus, Saeima secina, ka valstis ir tiesīgas noteikt ierobežojumus raidīšanai un neizsniegt raidīšanas licences organizācijām, kuras neatbilst likumos noteiktajiem nosacījumiem.

Atbildes rakstā uzsvērts, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir nodrošināt latviešu valodas kā valsts valodas lietošanu publiskajā sfērā. Sava viedokļa pamatošanai Saeima izmanto arī vēsturiskos argumentus, proti, apspriežot apstrīdēto normu, tika uzsvērts, ka normas galvenais mērķis ir panākt, lai raidorganizācijas, kuras raida Latvijā, respektētu valsts valodu, un vienlaikus dot tām iespēju raidīt arī citā valodā. Apstrīdētā norma neliedz mazākumtautībām iespēju izveidot raidorganizācijas, bet kalpo tam, lai tiktu nodrošināta iespēja veidot raidījumus gan mazākumtautību, gan valsts valodā. Saeima

arī norāda, ka saskaņā ar Valsts valodas likumu svešvaloda ir ikviena cita lietotā valoda, izņemot libiešu valodu, līdz ar to apstrīdētā norma attiecas ne tikai uz mazākumtautību valodām, bet arī uz jebkuru citu svešvalodu. Tādējādi apstrīdētā norma nav diskriminējoša attiecībā uz mazākumtautībām, jo ierobežojums vienādi attiecas uz jebkuru svešvalodu.

Atbildes rakstā norādīts, ka Satversmes 114. pantā un Pakta 27. pantā ietvertās tiesību normas par mazākumtautību tiesībām saglabāt un attīstīt savu valodu tiešā veidā neuzliek valstij par pienākumu garantēt mazākumtautības valodas neierobežotu lietošanu publiskajā sfērā. Valstij esot pienākums nodrošināt, lai šo tiesību pastāvēšana un īstenošana būtu aizsargāta pret to atņemšanu vai pārkāpšanu.

Secinājumu daļa

1. Vārda brīvība pieder pie tā sauktajām pirmās paaudzes cilvēktiesībām un tiek uzskatīta par vienu no vissvarīgākajām cilvēka pamattiesībām. Vārda brīvība vairāk nekā jebkura no cilvēka tiesībām simbolizē pilsoņu un politisko tiesību savstarpējo atkarību – vārda brīvība pieder gan pie pilsoņu, gan politiskajām tiesībām.

Vārda brīvība aptver ļoti plašu jomu un ietver divus aspektus – privāto un publisko aspektu. Vārda brīvības privātais aspekts nozīmē, ka katrai personai ir tiesības uz saviem uzskatiem, tiesības turēties pie tiem un brīvi tos paust. Vārda brīvība ir viens no nepieciešamiem priekšnosacījumiem tādas sabiedrības veidošanā, kura būtu balstīta uz savstarpēju cieņu. Līdz ar to tiesības uz vārda brīvību ir ļoti cieši saistītas arī ar tik svarīgām tiesībām kā cilvēka tiesības uz privāto dzīvi, kas pieprasa aizsardzību pret jebkādu iejaukšanos (sk. *Manfred Nowak. U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Publisher N. P. Engel, Kehl, Strasbourg, Arlington, 1993, p. 336.*).

Savukārt vārda brīvības publiskais aspekts attiecas uz ikviena tiesībām brīvi saņemt informāciju un paust savus uzskatus jebkādā veidā – mutvārdos, rakstveidā, vizuāli, ar māksliniecisku izteiksmes līdzekļu palīdzību u.tml. Pie šiem informācijas izplatīšanas un uzskatu paušanas veidiem pieder arī masu informācijas līdzekļi – radio un televīzija.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā spriedumā lietā “*Autronic AG v. Switzerland*” ir atzinusi, ka Konvencijas 10. pants attiecas uz “ikvienu”, t. i., gan fizisko, gan juridisko personu. Bez tam šī tiesa jau vairākās lietās atzinusi, ka šis pants ir attiecināms arī uz komerciālām korporācijām (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1991. gada 24. oktobra spriedumu lietā “*Sunday Times v. the United Kingdom*”; 1990. gada 22. februāra spriedumu lietā “*Groppera Radio AG and Others v. Switzerland*”; 1989. gada 25. oktobra spriedumu lietā “*Markt Intern Verlag GmbH and Claus Berman v. the Federal Republic of Germany*”; 1989. gada 1. aprīļa spriedumu lietā “*Autronic AG v. Switzerland*”).

Satversmes 100. panta pirmais teikums noteic, ka “ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus”. Pēc satura šis Satversmes pants ir tuvs Pakta 19. pantam un Konvencijas 10. pantam.

Satversmes 100. pants ir formulēts ļoti lakoniski. Tas nosaka ikviena tiesības uz vārda brīvību, taču nekonkretizē veidus, kā šī vārda brīvība var tikt realizēta. Satversme, *expressis verbis* (precīzi izsakoties), neparedz preses (masu informācijas līdzekļu) brīvību. Termins “preses brīvība” tiešā veidā ir formulēts likumā “Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem”, kura 1. pants noteic, ka “Latvijas Republikā jebkurai personai, jebkurām personu grupām, valsts iestāžu un visu veidu uzņēmumu un organizāciju institūcijām ir tiesības brīvi paust savus uzskatus un viedokļus, izplatīt paziņojumus presē un citos masu informācijas līdzekļos, saņemot ar to starpniecību informāciju par jebkuru tās interesējošu jautājumu vai sabiedrības dzīvi”.

Vispilnīgākais vārda brīvības formulējums dots Pakta 19. pantā – “katram cilvēkam ir tiesības brīvi izpaust savus uzskatus, šīs tiesības ietver brīvību meklēt, saņemt un izplatīt dažāda veida informāciju un idejas neatkarīgi no valstu robežām mutvārdos, rakstveidā, izmantojot presi vai mākslinieciskās izpausmes formas, vai citādā veidā pēc savas izvēles.” Tas izriet arī no Konvencijas 10. panta un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos izteikto secinājumu analīzes.

Tādējādi Satversmes 100. pantā lietotais termins “vārda brīvība” ietver arī jēdzienu “preses brīvība”.

Lai gan tiesības uz vārda brīvību tiek atzītas par vienām no vissvarīgākajām cilvēka tiesībām, jo tās būtiski ietekmē visas pārējās cilvēka tiesības, tās nav absolūtas. Gan Satversme, gan jau minētie starptautiskie cilvēktiesību dokumenti pieļauj, ka šīs tiesības var tikt ierobežotas. Konvencijā un Paktā ir ietverts visai izvērsts pieļaujamo vārda brīvības ierobežojumu saraksts. Juridiskajā literatūrā tiek uzsvērts, ka valsts var noteikt ierobežojumus vārda brīvībai gadījumos, kad personas tiesības uz vārda brīvību tieši ietekmē citu personu tiesības, kā arī gadījumos, kad vārda brīvība rada nepārprotamus un tiešus draudus sabiedrībai (sk. *Manfred Nowak, p. 337*).

Arī Satversmes tiesa vairākos spriedumos, piemēram, 2003. gada 23. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2002-20-0103, 2002. gada 23. septembra spriedumā lietā Nr. 2002-08-01, 2000. gada 30. augusta spriedumā lietā Nr. 2000-03-01 ir atzinusi, ka zināmos apstākļos valstij ir tiesības ierobežot Satversmē garantētās pamattiesības. Pamattiesības var ierobežot tikai Satversmē noteiktajos gadījumos, kad to prasa ļoti svarīgu sabiedrības interešu aizsardzība un ja tiek ievērots samērīguma princips.

Tas nozīmē, ka vārda brīvības ierobežojumam jāatbilst šādām prasībām:

- a) tam jābūt noteiktam ar likumu;
- b) tam jāatbilst leģitīmam mērķim, kuru valsts vēlas sasniegt, nosakot šo ierobežojumu;
- c) tam jāatbilst samērīguma principam.

2. Tā kā apstrīdētā tiesību norma, kurā ietverts Satversmes 100. pantā paredzēto pamattiesību ierobežojums, ir noteikta ar Saeimas pieņemtu likumu, kurš izsludināts atbilstoši likumā noteiktajai kārtībai un ir spēkā, tiesa uzskata, ka nav šaubu par to, ka šie ierobežojumi ir noteikti ar likumu.

3. Satversmes 116. pants noteic, ka vārda brīvību var ierobežot likumā paredzētos gadījumos, lai sasniegtu kādu no tajā paredzētajiem leģitīmajiem mērķiem – citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Saeima atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir latviešu valodas ietekmes palielināšana Latvijas kultūrvidē un ātrāka sabiedrības integrācijas veicināšana.

Lai noskaidrotu, vai apstrīdētajai normai, kas, nosakot svešvalodas lietošanas apjomu, ierobežo vārda brīvību, ir leģitīms mērķis, jāņem vērā vairāki apstākļi. Piemēram, tas, ka Satversmes 4. pantā latviešu valoda Latvijas Republikā ir atzīta par valsts valodu; ka valsts valodas statusa nostiprinājumu Satversmē latviešu valoda atguvusi pavisam nesen – 1998. gada 15. oktobrī; ka vēsturisku apstākļu dēļ no 1940. gada līdz 1990. gadam latviešu valodas lietošana bija ievērojami sarukusi; ka šobrīd pastāv nepieciešamība latviešu valodu īpaši aizsargāt un veicināt tās attīstību.

Viens no Satversmes 116. pantā noteiktajiem leģitīmajiem mērķiem, kuram pastāvot var tikt ierobežota vārda brīvība, ir sabiedrības labklājība. Līdztekus materiālās labklājības aspektiem jēdziens “sabiedrības labklājība” ietver arī nemateriālus aspektus, kas nepieciešami harmoniskai sabiedrības funkcionēšanai. Pie tiem “varētu pieskaitīt arī valsts pasākumus, lai nodrošinātu latviešu valodas dominanci sabiedrībā” (Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Rīga: 2000, 287. lpp.).

Latviešu valodas ietekmes palielināšana veicinātu sabiedrības integrāciju un nodrošinātu harmonisku sabiedrības funkcionēšanu, kas ir būtisks sabiedrības labklājības priekšnoteikums.

Jau iepriekš Satversmes tiesa ir secinājusi, ka “latviešu valodas kā valsts valodas lietošanas jomas sašaurinājums valsts teritorijā uzskatāms arī par valsts demokrātiskās iekārtas apdraudējumu” un “līdz ar to iesniedzējas privātā dzīve ir ierobežota, lai aizsargātu citu Latvijas iedzīvotāju tiesības brīvi lietot latviešu valodu visā Latvijas teritorijā un lai aizsargātu demokrātisko valsts iekārtu” (*Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2001-04-0103*).

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertajiem vārda brīvības ierobežojumiem ir legītīmi mērķi.

4. Saskaņā ar Satversmes 4. pantu valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda. Valsts valodas likuma 16. pants noteic, ka “sabiedrības saziņas līdzekļu raidījumu valodu nosaka Radio un televīzijas likums”. Radio un televīzijas likuma 19. panta piektā daļa ietver apstrīdēto normu, kura noteic, ka programmā svešvalodās veidoto raidījumu apjoms diennakts laikā nedrīkst pārsniegt 25 procentus no visas programmas kopapjoma. Savukārt saskaņā ar Valsts valodas likuma 5. pantu “ikviena cita Latvijas Republikā lietotā valoda, izņemot libiešu valodu, šā likuma izpratnē ir uzskatāma par svešvalodu”. Termina “svešvaloda” izpratne ir attiecināma arī uz apstrīdēto normu.

Lai izvērtētu, vai apstrīdētajā normā ietvertie preses brīvības ierobežojumi ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā un var tikt izmantoti kā līdzeklis legītīmā mērķa sasniegšanai, jānoskaidro, vai nav pārkāpta cilvēktiesību būtības robeža. Tas nozīmē, ka jāpārbauda, vai ierobežojumi ir sociāli nepieciešami un samērīgi.

4.1. Latvijas Republikā ikviens var nodarboties ar komercdarbību, arī dibināt privātas komerciālas raidorganizācijas. Viens no komerciālo raidorganizāciju pastāvēšanas būtiskiem faktoriem ir iespēja pārdot reklāmas laiku. Apstrīdētā norma šobrīd liedz komerciālajām raidorganizācijām ēterā izvietot reklāmas svešvalodā tik lielā mērā, lai finansiālu iemeslu dēļ netiktu apdraudēta to pastāvēšana. Tajā pašā laikā ierobežojumi neattiecas uz kabeļtelevīziju, kabeļradio, satelīttelevīziju un satelītradio, kā arī uz preses izdevumiem – drukātajiem masu informācijas līdzekļiem.

Apstrīdēto normu Saeima ir grozījusi trīs reizes, ar katru likuma grozījumu samazinot raidlaika apjomu, kurā raidorganizācijai būtu iespējams raidīt programmas svešvalodās. No Saeimas sēžu stenogrammām redzams, ka gan likuma pieņemšanas laikā 1995. gadā, gan vēlāk, kad notika debātes par grozījumiem apstrīdētajā normā, Saeimas deputātu viedoklis ir bijis visai atšķirīgs.

Tā jau 1995. gada 14. jūnijā, kad Radio un televīzijas likums tika izskatīts otrajā lasījumā, deputāte Ilga Kreituse puda viedokli, ka “ir jāatdala valsts radio no privātām organizācijām [...] ja mēs domājam par privāto radio, par privātajām raidstacijām, kas šeit ir, tad mums ir jāatceras, ka tās ir privātās, kas eksistē no savas naudas, un, šādā veidā ierobežojot viņu raidlaikus, mēs nonākam pretrunā ar brīvā tirgus attiecībām, ja mēs valstī par tādām gribam runāt.” (*Latvijas Republikas 5. Saeimas 1995. gada 14. jūnija sēdes stenogramma*).

Īstenojot apstrīdēto normu, tomēr nav izdevies panākt plašāku valsts valodas lietošanu un ātrāku sabiedrības integrāciju. Kā liecina lietai pievienotie pētījuma rezultāti, valodas ierobežojumu dēļ negūstot iespēju izmantot vietējo raidorganizāciju pakalpojumus,

iedzīvotāji izvēlas citu valstu raidorganizāciju pakalpojumus, galvenokārt Krievijas televīzijas kanālus. Salīdzinot ar 1997. gadu, 2000. gadā Krievijas televīzijas kanālu skatītāju auditorija nepilsoņu vidū ir palielinājusies, tos regulāri skatās trīs ceturtdaļas nepilsoņu (sk. lietas materiālu 258. lpp.).

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertos valodas lietošanas ierobežojumus demokrātiskā sabiedrībā nevar uzskatīt par sociāli nepieciešamiem.

4.2. Nacionālā radio un televīzijas padome (turpmāk – Padome), kas veic elektronisko sabiedrības plašsaziņas līdzekļu darbības uzraudzību Latvijas Republikā, 2003. gada sākumā ir izstrādājusi Latvijas elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu attīstības nacionālo koncepciju 2003.–2005. gadam. Citastarp nacionālajā koncepcijā Padome pievērš uzmanību tam, ka ir nepieciešama diskusija par to, kā veicināt cittautiešu auditorijas piesaisti Latvijas informācijas telpai. Padome koncepcijā arī norāda, ka ir nepieciešams izvērtēt Radio un televīzijas likuma 19. panta piektajā daļā ietverto vārda brīvības ierobežojumu un ka ir nepieciešams sagatavot šā panta grozījumus.

Padome uzskata, ka šā jautājuma risināšana kļūs aktuāla divu iemeslu dēļ: 1) atsevišķas komerciālās raidorganizācijas ir vērsušas Padomes uzmanību uz to, ka svešvalodu lietošanas ierobežojumi kavē gan radio, gan televīzijas organizāciju attīstību; 2) Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību iespējamā ratifikācija 8. Saeimas darbības laikā radīs pretrunu ar Radio un televīzijas likumu – šīs konvencijas 9. pants paredz minoritāšu tiesības netraucēti saņemt un izplatīt informāciju un idejas minoritātes valodā bez ierobežojumiem no valsts institūciju puses, bet tas ir pretrunā ar Radio un televīzijas likuma 19. panta piektajā daļā ietvertajiem ierobežojumiem.

Tādējādi nacionālajā koncepcijā ietvertās tēzes liecina, ka Padome uzskata par nepieciešamu apstrīdēto normu grozīt un novērst tajā pārāk nesamērīgos svešvalodas lietošanas ierobežojumus.

Konvencijas 10. panta pirmā daļa neliedz valstij paredzēt radiatoraidījumu un televīzijas raidījumu licencēšanu. Izskatot jautājumu par licencēšanu, Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā spriedumā lietā *“Radio ABC v. Austria”* atzinusi, ka “tās mērķis bija izskaidrot, ka valstij ir atļauts ar licencēšanas sistēmu regulēt raidorganizācijas kārtību savā teritorijā, galvenokārt tās [raidīšanas] tehniskos aspektus. Tehniskie aspekti nenoliedzami ir svarīgi, bet licences izdošana vai atteikšanās izdot licenci var pamatoties arī uz citiem apsvērumiem, tādiem kā raidorganizācijas daba un mērķi, tās potenciālā auditorija nacionālā, reģionālā vai vietējā līmenī, specifiskās auditorijas tiesības un vajadzības un no starptautiskajiem dokumentiem izrietošās saistības” (*Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1997. gada 20. oktobra spriedums lietā “Radio ABC v. Austria”*).

Tādējādi radioraidījumu un televīzijas raidījumu licencēšana ietver visdažādākos aspektus.

Apraides atļaujas (licences) izsniegšana radioraidījumiem un televīzijas raidījumiem nedrīkst radīt cilvēka pamattiesību, tostarp vārda brīvības, nesamērīgus ierobežojumus. Lai nodrošinātu latviešu valodas kā valsts valodas lietošanas ietekmes palielināšanu Latvijas elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu darbībā, izmantojami tikai tādi līdzekļi, kuri atbilst šai prasībai. Piemēram, par apraides atļaujas saņemšanas kritēriju privātajām raidorganizācijām varētu kalpot svešvalodās raidošo raidorganizāciju skaits, raidorganizāciju piedāvājums veidot sabiedrības integrāciju veicinošas programmas, kā arī citi kritēriji.

Bijusī Igaunijas tautību lietu ministre atzīmējusi, ka Igaunijā svešvalodās raidošās raidstacijas ir pat veicinājušas integrācijas procesu. Sabiedrības integrāciju tās veicinājušas divējādi, proti, ietverot savās programmās visdažādāko informāciju, tās devušas vispusīgāku integrācijas procesu izpratni. Bez tam šo raidorganizāciju programmas ir kalpojušas kā platforma diskusijām par integrācijas jautājumiem (*sk. Katrina Saksa. Sabiedriskā apraide un sabiedrības integrācija Igaunijā // www.politika.lv 25.11.2002.*). Tas liecina, ka pastāv iespējas izvirzīto mērķi sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Tādējādi var secināt, ka apstrīdētajā normā ietvertos valodas lietošanas ierobežojumus demokrātiskā sabiedrībā nevar uzskatīt par nepieciešamiem un samērīgiem.

5. Tā kā apstrīdētā norma ir pretrunā ar vienu no Satversmes pantiem – 100. pantu, nav nepieciešams tālāk izvērtēt tās atbilstību citiem Satversmes pantiem – 89., 91. un 114. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa nosprieda:

atzīt Radio un televīzijas likuma 19. panta piekto daļu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 100. pantam un spēkā neesošu no sprieduma publicēšanas dienas.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā. Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Aivars Endziņš

2. pielikums VALSTS PROGRAMMAS “SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJA LATVIJĀ” APAKŠNODAĻA “SABIEDRĪBAS INFORMĀCIJAS LĪDZEKĻI”

I. SABIEDRĪBAS INFORMĀCIJAS LĪDZEKĻI

Mērķi

- Veicināt brīvu informācijas plūsmu valstī, nodrošinot ikviena Latvijas iedzīvotāja tiesības saņemt objektīvu un vispusīgu informāciju, kas ļautu aptvert valsti un sabiedrībā notiekošos procesus un pilnvērtīgi, izprotot lietas būtību, iesaistīties informācijas apmaiņā.
- Izstrādāt un īstenot informācijas politiku, kura, balstoties uz vārda, preses un citām demokrātiskajām brīvībām, rosinātu atklātu dialogu starp valsti un sabiedrību, kā arī starp atsevišķām sabiedrības daļām, sekmējot valsts un sabiedrības integrētību, valsts un pašvaldību informatīvo atvērtību, veidojot uzticības atmosfēru valsts attiecībās ar sabiedrību.
- Stingri, atbilstoši likumu prasībām, vērsties pret jebkuriem mēģinājumiem izmantot preses un vārda brīvību nacionālā naida kurināšanai vai cilvēka cieņas un goda aizskaršanai cilvēka izcelsmes, reliģisko uzskatu vai sociālā stāvokļa dēļ.
- Sekmēt jaunās informācijas tehnikas apgūšanu un izmantošanu.

Galvenie rīcības virzieni

Informācijas pieejamības nodrošinājums. Jāizstrādā informācijas politika, kas veicinātu sabiedrības integrāciju un vienotas informācijas telpas izveidi. “Informācijas atklātības likumam” jākļūst par reālu spēku, kas spēj apmierināt sabiedrības vajadzības pēc

informācijas aprites. Jāveic izglītošanas darbs sabiedrībā, tostarp – žurnālistu vidū, lai apzinātu likumā noteiktās tiesības.

Valsts un pašvaldības struktūru pienākums ir padarīt iedzīvotājiem pieejamu aktuālo un viņu pilsoniskajai līdzdalībai nepieciešamo informāciju, negaidot, kamēr tā tiek speciāli pieprasīta. Jāveido dialogs ar sabiedrību, iesaistot iedzīvotājus visu to lēmumu un likumu apspriešanā, kas reāli ietekmē sabiedrības vai atsevišķu tās daļu dzīvi. Jāuzlabo valsts institūciju koordinācija informācijas gatavošanā un izplatīšanā.

Informācijas telpa. Ar savām informatīvajām aktivitātēm valsts institūcijām konsekventi jāsekmē visu iedzīvotāju grupu izpratne par to, ka viņu labklājība un drošība ir iespējama vienīgi kopīgiem spēkiem, bet sadarbību savukārt var panākt tikai aktīva, uz savstarpēju sapratni vērsta dialoga gaitā. Veidojot likteņa kopības apziņu, vienlaicīgi tiek veidots pamats vienotai informatīvai telpai. Tā būtiski sekmēs arī cittautiešu panākumus latviešu valodas apgūvē, kas ļaus pārvarēt valsts valodas nezināšanas dēļ pastāvošo barjeru informācijas aprītē, iepazīties ar presi, klausīties radio un skatīties TV raidījumus latviešu valodā. Sabiedrības informācijas līdzekļos jārosina lielāka uzmanība sabiedrības integrācijas procesam.

Valstij jāveicina sabiedriskā radio un televīzijas attīstība, vienlaikus gādājot par to neatkarību no jebkuru grupējumu vai personu nedemokrātiskas ietekmes. Jāsekmē augstu profesionālās ētikas standartu noteicošā loma sabiedrības informācijas līdzekļu un žurnālistu darbā. Sabiedrības integrācijas sakarā jāpalielina atbalsts studiju programmām, kas saistītas ar žurnālistu sagatavošanu un tālākizglītību, kā arī citu specialitāšu studentu iepazīstināšanu ar sabiedrības informācijas līdzekļu iespējām veicināt sabiedrības integrāciju. Pastāvīgi jāpaplašina Latvijas radio un TV tehniskās iespējas, lai Latvijas valsts radio un TV programmas aptvertu visu valsts teritoriju. Elastīgi jāīsteno radio un TV raidlaiku sadalījums valsts un citās valodās, jāievēro reālā valodas situācija konkrētajā reģionā, par mērķi izvirzot informācijas pieejamību auditorijai. Sevišķa uzmanība jāveltī reģionālajiem sabiedrības informācijas līdzekļiem. To attīstībai nepieciešams izstrādāt konkrētas, vietējiem apstākļiem atbilstīgas integrācijas programmas.

Jāveicina daudzu un dažādu preses izdevumu pastāvēšana. It īpaši tas attiecas uz augsta profesionālā līmeņa analītisko un pētniecisko žurnālistiku, kas neaprobežotos ar skandālu un sensāciju producēšanu, vainīgo meklēšanu un seku apkarošanu, bet spētu arī saskatīt parādību un procesu cēloņus un rosinātu dziļi pamatotus konstruktīvus risinājumus.

Jāveicina informācijas izplatība par tādiem zinātnes, kultūras, mākslas un sporta pasākumiem, kuri vieno Latvijas sabiedrību. Jebkuras izcelsmes Latvijas pārstāvju starptautiskie panākumi ir Latvijas vizītkarte ārzemēs. Tas ir spēcīgs un efektīvs, taču mūsu sabiedrībā pagaidām maz izmantots potenciāls sabiedrības integrācijai.

Jāatgādina, ka arī cittautieši aktīvi piedalījās Latvijas neatkarības izcīnīšanā un atjaunošanā. Sabiedrības informācijas līdzekļos jāveicina diskusijas par vēsturi, sekmējot izpratni par tās norisi. Nedrīkst ļaut kultivēt uzskatu, ka Latvijas valsts atjaunošana un aizstāvēšana bijusi un ir tikai latviešu rūpe. Latvijas tēla veidošanā jāiesaista cittautieši. Jāveicina patriotisko jūtu audzināšana arī ar sabiedrības informācijas līdzekļu palīdzību, tostarp – cittautiešiem veltītajos raidījumos. Visādi jāatbalsta dažādu valodu, it īpaši latviešu un krievu sabiedrības informācijas līdzekļu kopīgie projekti un publikāciju apmaiņa.

Plašāk jāizmanto ES tematika kā visas Latvijas sabiedrības kopīgas perspektīvas vīzija, tātad – kā viens no sabiedrības integrāciju stimulējošiem faktoriem.

Jaunās tehnoloģijas. Plašāk jāizmanto informatizācijas rezultātā radušās iespējas sabiedrības integrācijas mērķu sasniegšanā. Sabiedrības reālās iespējas šajā jomā nosaka galvenokārt divi faktori: tehniskais (tiklu un aparatūras) nodrošinājums un lietotāju gatavība (spēja) to izmantot. No šiem faktoriem izriet nepieciešamība veidot atbilstošu politiku tehniskā nodrošinājuma un izglītības jomā, tostarp – integrācijas mērķu sasniegšanai.

2. attēls. LTV7 apraides zonas karte

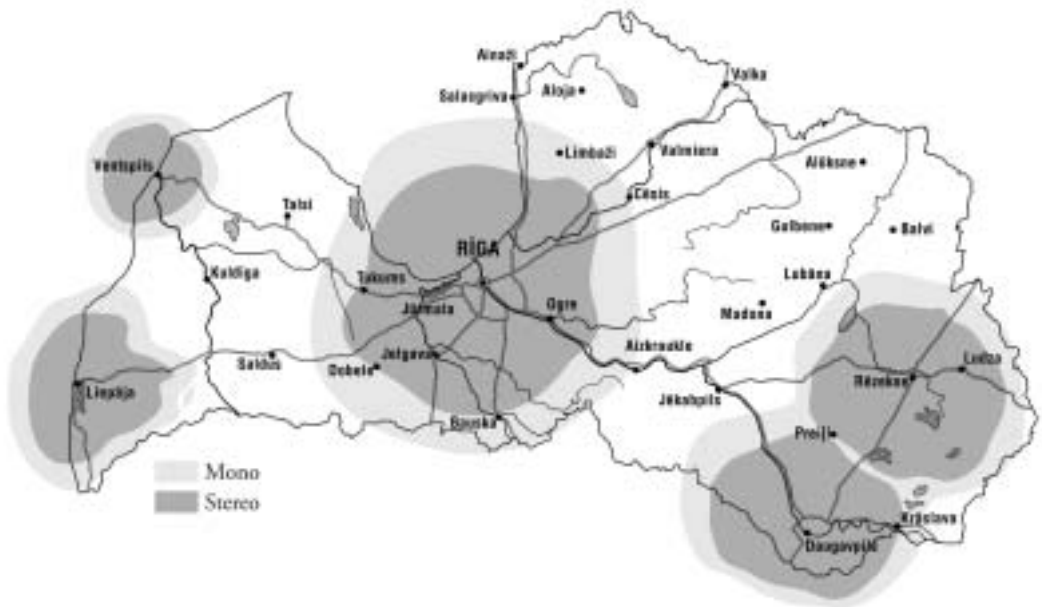

Avots: Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs. <http://www.lvrbc.lv>

4. pielikums

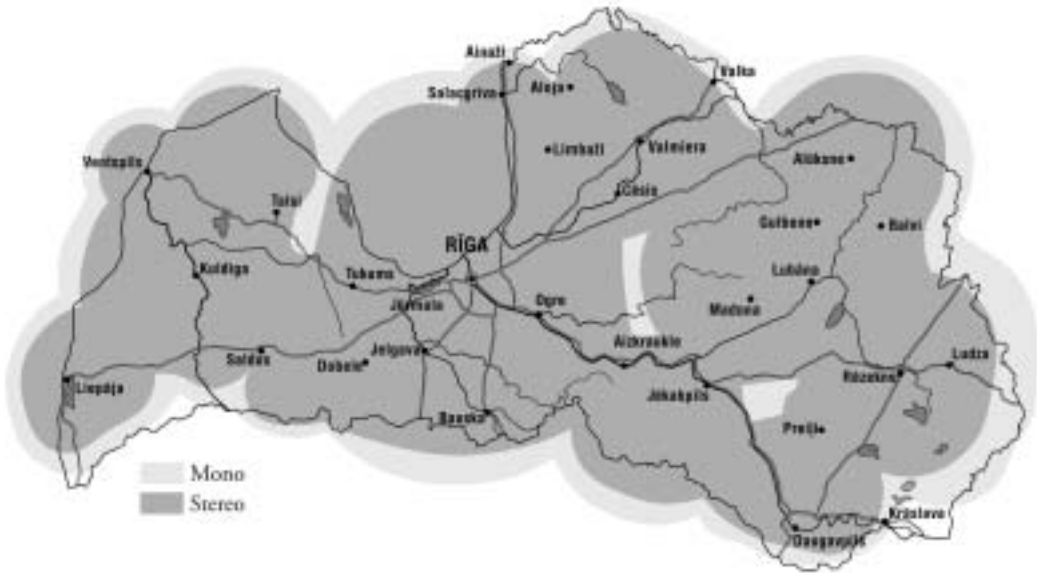
LATVIJAS RADIO PROGRAMMU APRAIDES ZONAS

1. attēls. Latvijas Radio programmas “Doma laukums” apraides zonas karte

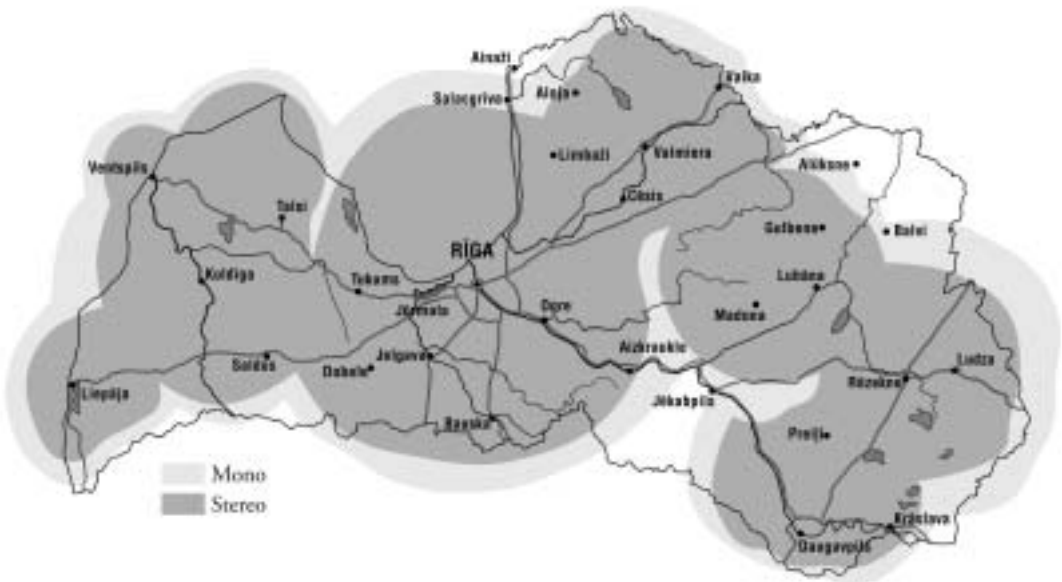
Avots: Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs. <http://www.lvrta.lv>

2. attēls. Latvijas Radio 1. programmas apraides zonas karte

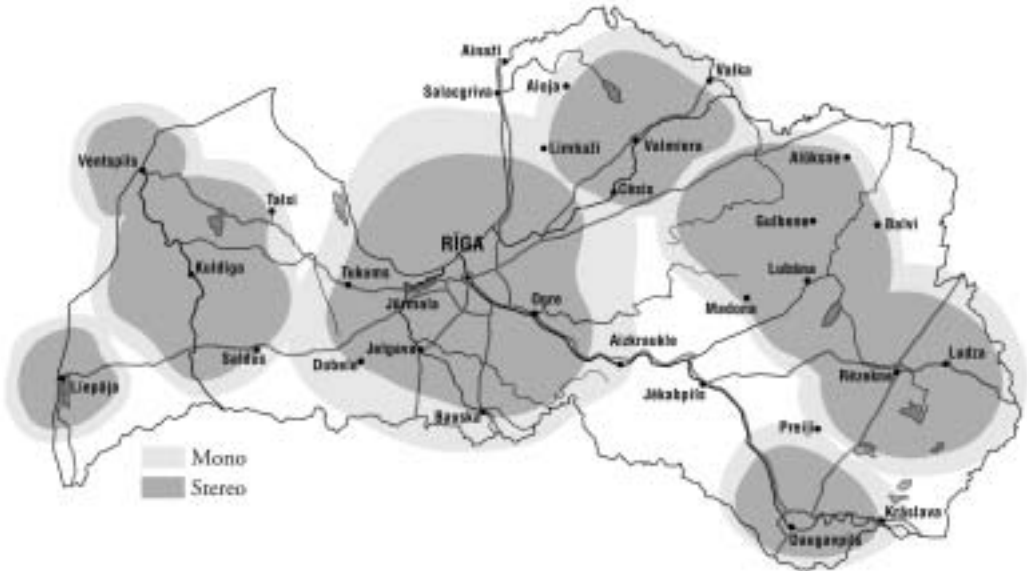
Avots: Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs. <http://www.lvrta.lv>

3. attēls. Latvijas Radio 2. programmas apraides zonas karte

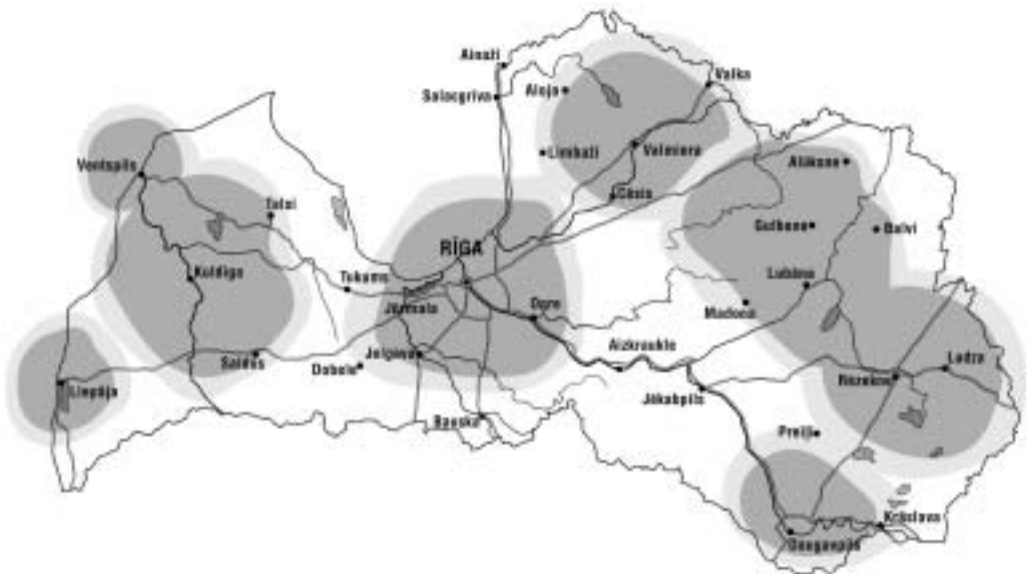
Avots: Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs. <http://www.lvrta.lv>

4. attēls. Latvijas Radio programmas “Klasika” apraides zonas karte

Avots: Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs. <http://www.lvrta.lv>

5. attēls. Latvijas Radio 5. programmas (Saeimas plenārsēžu translācija) apraides zonas karte

Avots: Latvijas Valsts radio un televīzijas centrs. <http://www.lvrta.lv>

LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. *Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Estonia, adopted on September 14, 2001. CM(2001)159, October 29, 2001.* http://www.coe.int/T/E/human_rights/minorities Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
2. *Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Croatia, adopted on April 6, 2001, ACFC/INF/OP/I(2002)003.* http://www.coe.int/T/E/human_rights/minorities Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
3. Aptaujas dati "Valoda". Baltijas Sociālo zinātņu institūts, Rīga, 2001. gada novembris – 2002. gada janvāris.
4. Baltijas datu nams. Pētījumu un rīcības programma "Ceļā uz pilsonisku sabiedrību". Atskaite, 1997/1998, Rīga.
5. Baltijas Sociālo zinātņu institūts, Naturalizācijas pārvalde. Pētījumu un rīcības programma "Ceļā uz pilsonisku sabiedrību". Atskaite, 2001. gads, Rīga.
6. Bulgārijas radio un televīzijas likums. http://www.riga.lv/minelres/NationalLegislation/Bulgaria/Bulgaria_RadioTV_excerpts_English.htm Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
7. CBS Statistics Netherlands: www.cbs.nl Pēdējo reizi sk. 21.05.2003.
8. "Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums". I sējums, 1. un 2. daļa. Universālie līgumi. ANO: Ņujorka un Ženēva, 1994.
9. *De Varennes, F. "A Guide to the Rights of Minorities and Language". Open Society Institute, COLPI, November 2001.*
10. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta Nr. 00012726/87, 22.05.1990. <http://hudoc.echr.coe.int/Hudoc2doc/HEJUD/sift/215.txt> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
11. "Elektroniskie sabiedrības saziņas līdzekļi Latvijā 2002". Nacionālā radio un televīzijas padome, Rīga, 2000.

12. "Elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu attīstības nacionālā koncepcija 2000. – 2002. gadam". Nacionālā radio un televīzijas padome, Rīga, 2000.
13. "Elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu attīstības nacionālā koncepcija 2003. – 2005. gadam". Nacionālā radio un televīzijas padome, Rīga, 2003.
14. *"Ethnic Minorities and the Media"*, ed. by Cottle, S. Open University Press, Buckingham, 2000.
15. Francijas likums par komunikāciju brīvību. (*Loi relative à la liberté de communication (*Loi Léotard *) Loi 86-1067 du 30 septembre 1986. Les brochures du Conseil Supérieur de l'audiovisuel, Paris, janvier 2002*).
16. Gillespie, M. *"Television, Ethnicity and Cultural Change"*. Routledge, London, New York, 2000.
17. Human Rights Committee, Comments on Dominican Republic. U.N. Doc. CCPR/C/79/Add.18 (1993).
<http://www1.umn.edu/humanrts/hrcommittee/G9216327.htm> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
18. Humphreys, P. J. *"Mass Media and Media Policy in Western Europe"*. Manchester University Press, New York, 1996.
19. Igaunijas Valodu likums (1995). <http://www.eki.ee/keel/langact.html> Pēdējo reizi sk. 29.03.2002.
20. Lietuvas radio un televīzijas likums (1996). <http://www.lrt.lt/eng/laws/> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
21. Likums par radio un televīziju. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, nr. 22./23.; 1993, nr.8./9. Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs, 1994, nr. 13.
22. Mediju pētījumu rezultātu bibliotēka. *BMF Gallup Media*, <http://www.bdh.lv> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
23. Nacionālās radio un televīzijas padomes un sabiedriskās raidorganizācijas Latvijas Televīzija vienošanās par nacionālo pasūtījumu. Parakstīta 24.01.2002. http://www.nrtp.lv/lv/vien_radio.php Pēdējo reizi sk. 29.03.2002.
24. Nīderlandes mediju likums (*Netherlands Media Decree. The Bulletin of Acts and Decrees of the Kingdom of Netherlands 1987, 573*).
http://www.ivir.nl/legislation/nl/media_act.pdf Pēdējo reizi sk. 29.03.2002.
25. NRTP sekretariāta dokumenti: kontroles akti, lēmumi, sūdzības, vēstules. (1996–2002)

26. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Iedzīvotāju reģistra dati 01.01.2003. <http://www.np.gov.lv/fakti/index.htm> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
27. Polijas radio un televīzijas likums. <http://www.krrit.gov.pl/stroynykrrit/english.htm> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
28. "Public Service Broadcasters around the World: a McKinsey Report for the BBC". *McKinsey & Company, 1999.* www.bbc.co.uk/info/bbc/pdf/McKinsey.pdf Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
29. "Public Service Broadcasting in Transition: a Documentary Reader". *European Institute for the Media (November 2001).* <http://www.eim.org/news.php3?ID=37> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
30. Radio un televīzijas likums. "Latvijas Vēstnesis", 08.09.1995., nr. 137; 27.02.2001., nr. 32.
31. Raihmans, L. "Mediju likumdošana, mazākumtautību jautājumi un Latvijas gadījuma izpēte". Rīga, 2003.
32. "Sabiedrisko raidorganizāciju programmas struktūras novērtējums", SKDS, Latvijas iedzīvotāju aptauja, Rīga, jūnijs, 2000.
33. Slovēnijas radio un televīzijas likums (1994). http://www.riga.lv/minelres/NationalLegislation/Slovenia/Slovenia_TVRadio_excerpts_English.htm Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
34. Turcijas likums "Par radio un televīzijas raidorganizāciju izveidi un apraidi", (*Turkish Law on the Establishment of Radio and Television Enterprises and their Broadcasts. Law No. 3984, April 20, 1994.* <http://www.rtuk.org.tr/ying3984.htm> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
35. "TV auditorijas atskaite 29.10.2002. – 04.11.2002.". *BMF Gallup Media*, Rīga, 2002.
36. "TV kanālu raidlaika monitorings 22.04.2002. – 28.04.2002.". *BMF Gallup Media*, Rīga, 2002.
37. Ungārijas radio un televīzijas likums (1996). <http://www.meh.hu/nekh/Angol/6-7.htm> Pēdējo reizi sk. 30.04.2003.
38. Valsts programma "Sabiedrības integrācija Latvijā". Apstiprināta Ministru kabinetā 2001. gada 6. februārī.
39. "2000. gada tautas skaitīšanas provizorisks rezultāti". LR Centrālā statistikas pārvalde, Rīga, 2001.

Sagatavota iespiešanai SIA "Nordik". Reģ. apl. Nr. 2-0792. Adrese – Daugavgrīvas ielā 36–9, Rīgā, LV-1048, tālr. 7602672. Iespiesta un brošēta a/s "Preses nams".